

บทบาทและการดำเนินการของสหประชาชาติในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่าง
อินเดีย-ปากีสถานครั้งที่ 3 ปี ค.ศ. 1971 และความเปลี่ยนแปลงในการแก้ไข
ปัญหาจัมมู-แคชเมียร์ (ทศวรรษที่ 70-ปัจจุบัน)

บทบาทของสหประชาชาติในสงครามระหว่างอินเดียและปากีสถานกรณีปัญหาจัมมู-แคชเมียร์ในสองครั้งแรกนั้น ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดในลักษณะของความพยายามในการจัดการให้มีการหยุดยิง และให้มีการถอนกำลังทหารของทั้งสองฝ่ายออกจากเส้นหยุดยิงหรือเส้นการควบคุมของทั้งสองประเทศในแคชเมียร์ อย่างไรก็ตาม ในสงครามครั้งที่ 2 เมื่อปี ค.ศ. 1965 บทบาทของสหประชาชาติเริ่มมีลักษณะที่แตกต่างไปจากเดิม กล่าวคือ สหประชาชาติตอบรับและสนับสนุนท่าทีของโซเวียตที่พยายามเข้ามาเป็นผู้ช่วยไกล่เกลี่ยปัญหาความขัดแย้งให้กับคู่ความขัดแย้ง จนกระทั่งทั้งอินเดียและปากีสถานตกลงลงนามร่วมกันในข้อตกลงทัชเคนต์ในต้นปี ค.ศ. 1966 แม้ข้อตกลงดังกล่าวจะมีได้มีการพูดถึงในการแก้ไขปัญหาคัชเมียร์ไว้อย่างแน่ชัด

หลังจากนั้นเพียง 5 ปี คือในปีค.ศ.1971 ทั้งอินเดียและปากีสถานได้ทำสงครามกันอีกครั้งเป็นครั้งที่ 3 เนื่องจาก ภายหลังจากอังกฤษปลดปล่อยเอเชียใต้โดยการให้เอกราชกับอินเดียในเดือนสิงหาคม ค.ศ.1947 ปากีสถานก็ได้เกิดขึ้นพร้อมกับอินเดีย ประกอบด้วยดินแดนทางด้านตะวันตกและด้านตะวันออกของอินเดีย โดยที่พื้นที่ทางด้านตะวันออกจะกินเนื้อที่ครึ่งตะวันออกของแคว้นเบงกอลและบางส่วนของแคว้นอัสสัม หลังจากเป็นเอกราชและเป็นประเทศในเครือจักรภพอังกฤษได้ประมาณ 9 ปี ปากีสถานก็ได้ประกาศรัฐของตนเป็นรัฐอิสลาม (Islamic Republic) เมื่อวันที่ 23 มีนาคม ค.ศ.1956 ปากีสถานส่วนที่ตั้งอยู่ตะวันตกกับส่วนที่ตั้งอยู่ตะวันออกต่างมีความขัดแย้งกันเองเรื่อยมาจนในที่สุดนาย ชิค มูจิบูร์ ราห์มาน ผู้นำฝ่ายปากีสถานตะวันออกก็ประกาศตั้งสาธารณรัฐประชาชนบังกลาเทศขึ้นมาเมื่อวันที่ 26 มีนาคม ค.ศ. 1971 ส่งผลให้เกิดสงครามกลางเมืองระหว่างปากีสถานตะวันตกและตะวันออกตามมา อย่างไรก็ตาม สงครามกลางเมืองได้กลายเป็นสงครามระหว่างประเทศเมื่ออินเดียเข้าแทรกแซงโดยการร้องขอของชาวเบงกอลในเดือน ธ.ค.1971¹ แม้มูลเหตุของสงครามในครั้งนี้ถึงจะไม่ได้มาจากแคชเมียร์ แต่ภายหลังจากที่

¹สมพงษ์ ชูมาก, “ปากีสถาน,” ในเอเชียรายปี 1985/2528, เขียน ชีระวิทย์, อภิญา รัตนมงคลมาส และภูวดล ทรงประเสริฐ, บรรณาธิการ(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เทพประทานพร, 2528), หน้า 257-258.

สงครามยุติลง ผลของสงครามทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อพื้นที่ในการควบคุมเขตแดนของทั้งสองฝ่ายในแคชเมียร์ ต่อมาที่ของมหาอำนาจในการแทรกแซงปัญหานี้ในเวทีสหประชาชาติ และต่อมาที่ของทั้งสองประเทศในการหาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับระหว่างกันอันส่งผลให้บทบาทของสหประชาชาติค่อย ๆ ลดน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด นับจากสงครามในครั้งนี้สิ้นสุดลง

4.1 สงครามอินเดีย-ปากีสถาน ครั้งที่ 3 ปีค.ศ. 1971 (กรณีบังกลาเทศ)

4.1.1 การเลือกตั้งของปากีสถานในเดือนธันวาคม ค.ศ.1970

การเลือกตั้งในเดือนธันวาคม ค.ศ.1970 พรรคสันนิบาตอะวามิ(Awami League) ที่ได้ทำการหาเสียงโดยใช้แผนการ 6 ข้อ โดยมีเนื้อหาที่มุ่งเน้นความต้องการของชาวปากีสถานตะวันออกที่จะมีอิสระในการจัดการภายในดินแดนของตนเอง และมีอำนาจในการเก็บภาษีเพิ่มขึ้น* การเผยแพร่แผนการดังกล่าวได้รับการยอมรับจากประชาชนดังผลของการเลือกตั้งในปากีสถานตะวันออก ที่พรรคสันนิบาตอะวามิได้รับชัยชนะอย่างเด็ดขาดโดยได้ที่นั่ง 167 ที่จากจำนวนทั้งหมด 169 ที่ในภาคตะวันออก ซึ่งทำให้เป็นพรรคที่มีเสียงข้างมากเด็ดขาดในสภาแห่งชาติเพราะพรรคประชาชนแห่งปากีสถาน(Pakistan People's Party) ของนายชัลฟีการ์ อาลี บุคโตได้ที่นั่ง 83 ที่จากจำนวนที่นั่งทั้งหมด 144 ที่ในปากีสถานตะวันตกจึงเป็นพรรคใหญ่อันดับ 2 ในสภาแห่งชาติ

นายยาห์ยา ข่าน (Yahya Khan)ผู้นำปากีสถานที่ได้รับอำนาจการปกครองสืบทอดมาจากนายอายุบ ข่านไม่ยอมรับผลการเลือกตั้งจึงเกิดการขัดแย้งกันโดยรัฐบาลกลางปากีสถานเริ่มทำการปราบปรามอย่างรุนแรง ในที่สุดสงครามกลางเมืองระหว่างปากีสถานตะวันออกกับกองกำลังทหารของรัฐบาลกลางปากีสถานก็ได้เริ่มขึ้นในวันที่ 25 มีนาคม ค.ศ. 1971 ในกรุงดักกา ซึ่งการสู้รบได้ขยายตัวออกไปทั่วปากีสถานตะวันออกในวันต่อมา

4.1.2 การเริ่มต้นและการสิ้นสุดลงของสงคราม

กรณีปากีสถานตะวันออกหรือบังกลาเทศนี้ได้กลายเป็นสาเหตุนำไปสู่สงครามระหว่างอินเดีย-ปากีสถานอีกครั้งหนึ่ง เนื่องจากอินเดียสนับสนุนประชาชนในบังกลาเทศให้ใช้หลักการกำหนดใจตนเอง โดยอ้างเหตุผลในด้านการรับภาระเลี้ยงดูชาวเบงกอลถึง 10 ล้านคนซึ่งลี้ภัยเข้ามาอยู่ในอินเดียทำให้อินเดียไม่สามารถที่จะทนนิ่งดูชายอีกต่อไปได้ และอีกเหตุผลหนึ่งก็คือ

*ภายใต้รัฐธรรมนูญปากีสถานที่มีอยู่ขณะนั้นให้อำนาจที่จำกัดมากแก่ปากีสถานตะวันออกในการจัดเก็บภาษีและไม่สามารถจัดเก็บภาษีที่สำคัญๆ เช่นภาษีการค้าและภาษีศุลกากร ขาเข้า-ออกได้เลย เป็นต้น

ชาวปากีสถานตะวันออกที่เรียกร้องว่าพวกเขาเป็นมุสลิมชาวเบงกอลไม่ใช่มุสลิมเฉย ๆ และไม่เห็นด้วยกับทฤษฎีสองชาติที่ให้ความสำคัญต่อศาสนา มากกว่าเชื้อชาติ อินเดียสนับสนุนหลักการประชาธิปไตยโดยให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของประชาชนอันเป็นนโยบายที่อินเดียยึดถืออยู่ นอกจากนี้ หากปากีสถานตะวันออกได้รับเอกราช อินเดียก็ไม่ต้องกังวลว่าตนจะมีศัตรูสองด้านอีกต่อไป³

อย่างไรก็ตาม เมื่อนายซิด มูจิบูร์ ราห์มาน ผู้นำฝ่ายปากีสถานตะวันออกประกาศตั้งสาธารณรัฐประชาชนบังกลาเทศเมื่อวันที่ 26 มีนาคม ค.ศ. 1971 สถานการณ์ต่าง ๆ ได้เลวร้ายลงตามลำดับโดยสามารถแสดงให้เห็นได้ใน 3 ช่วงระยะเวลาดังนี้

ช่วงที่ 1 : ระหว่าง 26 มีนาคม - 8 สิงหาคม ค.ศ. 1971

เหตุการณ์เริ่มต้นด้วยการทำสงครามกลางเมืองในเบงกอลตะวันออกในเดือนมีนาคม และเกิดการอพยพของผู้ลี้ภัยในช่วงระหว่างเดือนมีนาคม - สิงหาคม จากเบงกอลเข้าสู่อินเดีย

ช่วงที่ 2 : ระหว่าง 9 สิงหาคม - สิ้นเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1971

ในวันที่ 9 สิงหาคม ค.ศ. 1971 อินเดียและโซเวียตได้ร่วมกันลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพ มิตรภาพและความร่วมมือระหว่างกันเป็นระยะเวลา 20 ปี (A Treaty of Peace, Friendship and Cooperation for a Period of 20 Years) เสนอโดยนายเบรสเนฟ ตามนโยบายพัฒนาระบบความมั่นคงร่วมกันในเอเชียเพื่อใช้ค้ำยันนโยบายของสหรัฐอเมริกาที่เป็นมิตรมากขึ้นกับจีนที่ส่งผลให้เกิดการเจรจาระหว่างประธานาธิบดีคิสซิงเจอร์และนายกรัฐมนตรีโจ เอิน ไหลระหว่างวันที่ 9-11 กรกฎาคม ค.ศ. 1971 ณ ปักกิ่งก่อนหน้านี้ สนธิสัญญาระหว่างอินเดีย-โซเวียตนี้กำหนดความสัมพันธ์ของทั้ง 2 ประเทศโดยทั่วไปว่าโซเวียตสนับสนุนการไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดของอินเดีย เคารพหลักการไม่แทรกแซงและการเป็นเพื่อนบ้านที่ดีบนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน ให้ความสำคัญกับการสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในเอเชียและโลกโดยการลดอาวุธนิวเคลียร์และอาวุธตามแผนภายใต้การควบคุมระหว่างประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ สนธิสัญญานี้ถูกนำมาใช้ประโยชน์ในเชิงการทูตมากกว่าทางการเมือง ดังเห็นได้จากการเจรจาระหว่างนายเอ. เอ. โกรมีโก (A.A. Gromyko) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของโซเวียตกับสวารัน ซิงห์ (Swaran Singh) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของอินเดีย ระหว่างวันที่ 8-12 สิงหาคม ค.ศ. 1971 ว่า “จะไม่มี การแก้ไข ปัญหาโดยการ ใช้กำลังหรือคิดว่ามันจะจำเป็นก็ต่อเมื่อปากีสถานตะวันออกดำเนินการอย่างเร่งด่วนที่จะหาทางแก้ไขทางการเมืองให้ประสบความสำเร็จ” “ทั้งสองฝ่ายเห็นว่าปัญหาระหว่างประเทศรวมทั้งปัญหาชายแดนจะต้องได้รับการแก้ไข โดยการเจรจาสันติภาพ และการ ใช้กำลังหรือการคุก

³พรเพ็ญ ฮันตระกูล, “แนวโน้มในชมพูทวีป,” จุลสารชุดเบื้องหลังเหตุการณ์ปัจจุบัน (พระนคร: โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์, 2515), หน้า 2-12.

ความจะไม่ได้รับอนุญาตนำมาใช้ต่อรองในการเจรจา”³

ช่วงที่ 3 : ระหว่างเดือนกันยายน - พฤศจิกายน ค.ศ. 1971

ในช่วงหลังการลงนามในสนธิสัญญาดังกล่าวถึงเดือนพฤศจิกายน ค.ศ.1971 ถือได้ว่าเป็นช่วงของความแตกแยก กลุ่มกองโจรทำงานและจัดการทุกอย่างจากอินเดียได้ข้ามฟากเข้าไปแทรกซึมในบังกลาเทศ ในเดือนตุลาคม ปากีสถานจึงเตรียมพร้อมวางทหารตามเขตชายแดนระหว่างประเทศทั้งสองด้านเพื่อสกัดกั้นการแทรกแซงและการคุกคามจากอินเดียในบังกลาเทศ และในแคชเมียร์เสรีในปากีสถาน

ในวันที่ 20 พฤศจิกายน ค.ศ. 1971 ซึ่งเป็นช่วงก่อนเกิดสงครามระหว่างอินเดียบกับปากีสถานนั้น อินเดียพยายามข่มขู่โดยการส่งหน่วยทหารข้ามเขตแดนทางตะวันออก ตีกองกำลังของปากีสถาน ปากีสถานจึงได้ตอบโดยการโจมตีทางอากาศในตอนเย็นของวันที่ 3 ธันวาคมจึงนับเป็นการเริ่มต้นสงครามระหว่างอินเดียบ-ปากีสถานอีกครั้งหนึ่งซึ่งถือว่าเป็นครั้งที่ 3

ในวันที่ 11 ธันวาคม ค.ศ.1971 นายพลเอส. เอช. เอฟ. เจ. มานคเชา(S.H.F.J. Manekshaw) ผู้บังคับบัญชากองกำลังของฝ่ายอินเดียได้ประกาศให้กองทัพปากีสถานยอมแพ้โดยประกาศว่าอินเดียจะเคารพต่ออนุสัญญาเจนีวาทั้งนี้เพื่อหลีกเลี่ยงและระงับการนองเลือดและความเสียหายที่จะเกิดขึ้น ในที่สุดกองทหารรัฐบาลปากีสถานจำนวน 30,000 คน ภายใต้การบังคับบัญชาของนายพล นิ อ่าซี (Ni Azi) ที่ประจำอยู่ที่เมืองดักกาได้ประกาศยอมแพ้อย่างไม่มีเงื่อนไขต่อกองทัพอินเดีย กองโจรมุตติ บาฮินี และกองทัพปลดปล่อยปากีสถานตะวันออก ที่รวมกันเป็นกองกำลังผสมเมื่อวันที่ 16 ธันวาคม ค.ศ.1971 และประธานาธิบดี ยาห์ยา ข่านก็ได้ยอมรับข้อเสนอหยุดยิงของนางอินทรีรา คานธี นายกรัฐมนตรีอินเดียเมื่อวันที่ 17 ธันวาคม ค.ศ.1971 สงครามระหว่างอินเดียบ-ปากีสถานครั้งที่ 3 จึงยุติลง จากนั้นประธานาธิบดียาห์ยา ข่านได้ลาออกจากตำแหน่งและให้นายอาลี บุคโตขึ้นเป็นประธานาธิบดีแทนในวันที่ 20 ธันวาคม ค.ศ.1971⁴

4.2 บทบาทของสหประชาชาติในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างอินเดียบ-ปากีสถานครั้งที่ 3

หลังจากที่ปัญหาสงครามกลางเมืองระหว่างปากีสถานตะวันตกกับปากีสถานตะวันออกได้ขยายตัวกลายเป็นสงครามระหว่างประเทศระหว่างอินเดียบ-ปากีสถานเมื่ออินเดียเริ่มให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนกับปากีสถานตะวันออกในการแยกตัวออกจากปากีสถานตะวันตก

³ Ashok Kapur “Indo-Soviet treaty and the emerging Asian balance ,” Asian Survey 12(June 1972): 465-467.

⁴ Far Eastern Economic Review 35(12 February 1972):4.

สหประชาชาติเข้ามามีบทบาทต่าง ๆ ในสงครามระหว่างอินเดีย-ปากีสถานครั้งที่ 3 เพื่อรักษาสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศในด้านต่าง ๆ รวมทั้งความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมแก่ผู้ลี้ภัยชาวปากีสถานตะวันออกซึ่งอยู่ในอินเดียประมาณ 9 ล้านคน โดยสหประชาชาติร้องขอให้ประเทศต่าง ๆ บริจาคเงินและอุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนปฏิบัติการบรรเทาทุกข์ของสหประชาชาติ และวันที่ 24 สิงหาคม ค.ศ.1972 อุ ถัน เลขานุการสหประชาชาติได้แต่งตั้งนาย ปอล มาร์ค อังรี (Paul-Marc Henry) ผู้ช่วยเลขานุการฯ ชาวฝรั่งเศสเป็นหัวหน้าคณะเจ้าหน้าที่ช่วยปฏิบัติการบรรเทาทุกข์ในปากีสถานตะวันออกด้วย

ส่วนบทบาทหลักของสหประชาชาติคือการระงับข้อพิพาทนั้น ได้เริ่มขึ้นตั้งแต่วันที่ 27 ตุลาคม ค.ศ. 1971 เมื่อนาย อุ ถัน ได้แสดงความวิตกกังวลต่อความเป็นศัตรูระหว่างกันของทั้งสองประเทศว่าอาจทำให้กลายเป็นสงครามระหว่างประเทศได้จึงได้เสนอให้มีการประนีประนอมต่อกันโดยได้ทำบันทึกไปยังผู้นำอินเดียและปากีสถานเมื่อ 20 ตุลาคม ค.ศ. 1971 ซึ่งทางนายกรัฐมนตรีอินเดียได้ตอบรับเมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน ค.ศ. 1971 ว่าจะสนับสนุนความพยายามของนายอุ ถันในการหาทางออกทางการเมืองระหว่างกัน

ต่อมาเมื่อได้เกิดการต่อสู้ระหว่างอินเดียและปากีสถานขึ้น คณะมนตรีความมั่นคงฯจึงได้เรียกประชุมควมเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม ค.ศ. 1971 เพื่อพิจารณาญัตติของสหรัฐอเมริกากับผู้สนับสนุนอีก 8 ประเทศ ได้แก่ อาร์เจนตินา เบลเยียม บูร์นดี อิตาลี ญี่ปุ่น นีการากัว โชมเลีย และอังกฤษ ที่เรียกร้องให้รัฐบาลอินเดียและปากีสถานดำเนินการทุกอย่างที่จำเป็นเพื่อยุติการเป็นศัตรูต่อกัน ให้ถอนทหารออกจากพรมแดนของประเทศทั้งสองโดยเร็ว รวมทั้งให้รัฐบาลของทั้งสองประเทศและฝ่ายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องนำผู้ลี้ภัยกลับไปยังปากีสถานตะวันออก ให้ทุกประเทศละเว้นการกระทำใดๆที่อาจนำไปสู่อันตรายต่อสันติภาพในบริเวณนั้น และให้ยอมรับการไกล่เกลี่ยของเลขานุการสหประชาชาติ และขอให้เลขานุการฯ รายงานต่อคณะมนตรีความมั่นคงฯโดยเร็วเกี่ยวกับการปฏิบัติตามมตินี้ ซึ่งในที่สุดที่ประชุมได้ลงมติในญัตติดังกล่าวด้วยคะแนนเสียงสนับสนุน 11 เสียง ถัดกัน 2 เสียงคือสหภาพโซเวียตและโปแลนด์ นับเป็นการใช้สิทธิยับยั้งพิเศษครั้งที่ 106 ของโซเวียต โดยนายจาacob มาลิก ผู้แทนของโซเวียตได้แถลงว่า โซเวียตจะยอมรับมตินี้ได้ก็ต่อเมื่อมตินั้นมีการตำหนิปากีสถานที่ก่อสถานการณ์ในปากีสถานตะวันออก

ในคืนวันที่ 5 ธันวาคม ค.ศ.1971 คณะมนตรีความมั่นคงฯได้เปิดการประชุมอีกครั้งหนึ่งเพื่อพิจารณาญัตติที่ประเทศต่าง ๆ เสนอคือ

- 1) ญัตติของโซเวียตซึ่งได้เสนอเรียกร้องให้มีการตกลงทางการเมืองในปากีสถานเพื่อยุติการเป็นศัตรูกันและเรียกร้องให้รัฐบาลปากีสถานใช้มาตรการเพื่อยุติ

การใช้กำลังทหารปากีสถานในปากีสถานตะวันออก ซึ่งอาจจะนำไปสู่สถานการณ์ที่เลวร้ายลง

- 2) ญัตติของจีนคอมมิวนิสต์ ซึ่งเสนอคณะมนตรีความมั่นคงฯเป็นครั้งแรก เรียกร้องให้รัฐบาลอินเดียถอนกำลังทหารออกจากปากีสถาน โดยไม่มีเงื่อนไขในทันทีและให้ปากีสถานถอนกำลังทหารจากอินเดียด้วย และเรียกร้องให้รัฐสมาชิกสนับสนุนการต่อสู้ของปากีสถานต่อการรุกรานของอินเดีย
- 3) ญัตติของอาร์เจนตินา เบลเยียม บูร์นดี ญี่ปุ่น นิการากัว เซเชรา เลโอนและโซมาเลียเรียกร้องให้ทั้งสองฝ่ายหยุดยิงและถอนทหารของตนออกจากปากีสถานตะวันออกให้ส่งตัวผู้ลี้ภัยกลับประเทศและขอให้รัฐสมาชิกร่วมมือกับเลขานุการฯในการให้ความช่วยเหลือผู้ลี้ภัย

ในการประชุมของคณะมนตรีความมั่นคงฯในครั้งนี ผู้แทนสหภาพโซเวียตได้ขอร้องให้เชิญผู้แทนของบังกลาเทศเข้าชี้แจงต่อคณะมนตรีความมั่นคงฯด้วยแต่ถูกจีนคัดค้าน เมื่อมีการลงมติในร่างญัตติของโซเวียต ผลปรากฏว่าร่างญัตติของโซเวียตต้องตกไป เพราะมีเสียงสนับสนุนเพียง 2 เสียงคือ โซเวียตและโปแลนด์ ที่คัดค้านคือ จีน และไม่ออกเสียงอีก 12 ประเทศ ทางโซเวียตได้แสดงความไม่พอใจที่ญัตติของตนไม่ได้รับการสนับสนุน จึงได้ใช้สิทธิยับยั้งพิเศษอีกครั้งที่ 2 เมื่อที่ประชุมคณะมนตรีความมั่นคงฯพิจารณาร่างญัตติของประเทศทั้ง 8 ประเทศซึ่งมีสาระคล้าย คลึงกับญัตติของสหรัฐอเมริกาที่ถูกโซเวียตยับยั้งไปก่อนหน้านี้

4.2.1 หลักการ “การรวมกันเพื่อสันติภาพ”(Uniting for Peace Resolution)

เพื่อหลีกเลี่ยงการใช้สิทธิยับยั้งพิเศษของโซเวียต ที่ใช้มาแล้วถึง 2 ครั้ง โชมาเลีย บูร์นดี เซเชรา เลโอน ญี่ปุ่น อาร์เจนตินา และนิการากัว จึงได้เสนอร่างญัตติเมื่อวันที่ 6 ธันวาคม ค.ศ. 1971 ให้สมัชชาฯเปิดการประชุมฉุกเฉินภายใต้ข้อมติ “การรวมกันเพื่อสันติภาพ” (Uniting for Peace Resolution) ข้อมติรวมกำลังกันเพื่อสันตินี้เป็นผลมาจากความล้มเหลวของคณะมนตรีความมั่นคงฯในการที่จะดำเนินการตามความรับผิดชอบปฐมภูมิเกี่ยวกับรักษาสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ มติดังกล่าวนี้เป็นมติที่ 377(V) ซึ่งสมัชชาสหประชาชาติรับรองในการประชุมในสมัยที่ 5 ของสมัชชาฯในวันที่ 3 พฤศจิกายน ค.ศ.1950 (ใจความสำคัญได้กล่าวไว้แล้วในบทนำ)

มตินี้เป็นมติของสมัชชาฯเพื่อแก้ไขปัญหาเมื่อคณะมนตรีความมั่นคงฯไม่สามารถ

⁵จาร์วรรณ ภักดีดำรงฤทธิ์, “ปัญหาเขลยศึกปากีสถาน(2514-2516)” (วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518), หน้า 24-28.

ดำเนินงานเกี่ยวกับสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศได้เพราะความแตกต่างระหว่างชาติมหาอำนาจและการใช้สิทธิยับยั้งพิเศษโดยสมาชิกถาวร 5 ชาติในคณะมนตรีความมั่นคงฯ เพื่อให้การดำเนินงานเกี่ยวกับสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศมิได้อยู่แต่คณะมนตรีความมั่นคงฯ เท่านั้น เพราะสมัชชาฯจะเป็นผู้ดำเนินการต่อไปหากคณะมนตรีความมั่นคงฯ ประสบความล้มเหลว ข้อมติการรวมกันเพื่อสันติภาพนี้ สหรัฐอเมริกาเป็นผู้เสนอต่อสมัชชาฯเพื่อหาทางออกให้กับสหประชาชาติในการดำเนินงานเพื่อการรักษาสันติภาพและความมั่นคงร่วมกัน และเพื่อให้การดำเนินการตามมตินี้เป็นไปได้จึงมีการกำหนดให้การเสนอเรื่องจากคณะมนตรีความมั่นคงฯ มาสู่การพิจารณาของสมัชชาฯนั้น ถือเป็นเรื่องวิธีดำเนินการ (procedural matters) ดังนั้นโอกาสที่ชาติมหาอำนาจจะใช้สิทธิยับยั้งพิเศษก็หมดไปและกำหนดให้สมัชชาฯจะต้องพิจารณาเรื่องนี้โดยทันที หากสมัชชาฯในขณะนั้นไม่มีสมัยประชุม จะต้องมีการจัดวาระการประชุมด่วนพิเศษทันทีภายใน 24 ชั่วโมงหลังจากได้รับการร้องขอจากคณะมนตรีความมั่นคงฯ⁶

โซเวียตคัดค้านมติดังกล่าว โดยแย้งว่ามตินี้เป็น การแก้ไขกฎบัตรซึ่งจะทำให้ต้องได้รับคะแนนเสียง 2 ใน 3 ของสมาชิกสหประชาชาติ รวมทั้งสมาชิกประจำทั้งปวงของคณะมนตรีความมั่นคงฯ และว่าการพิจารณาเรื่องการใช้กำลังเป็นเรื่อง โดยเฉพาะของคณะมนตรีความมั่นคงฯ ฉะนั้นจึงถือเป็นการขัดต่อกฎบัตรสหประชาชาติ และถ้าจะถือว่ามตินี้เป็นมติโดยสมบูรณ์ก็เท่ากับเป็นการแก้ไขกฎบัตรสหประชาชาติ

ประเทศที่สนับสนุนและเห็นด้วยกับญัตติที่สหรัฐอเมริกาเสนอนี้ให้เหตุผลว่ามติสามัคคีกันเพื่อสันตินี้มิได้เป็นการแก้ไขกฎบัตรสหประชาชาติ แต่เป็นการตีความให้แจ้งชัดในความสัมพันธ์ในบทบัญญัติของมาตรา 10 และ 12 แห่งกฎบัตรสหประชาชาติ โดยอ้างว่า มาตรา 10 แห่งกฎบัตรฯให้อำนาจสมัชชาฯในการอภิปรายและทำคำแนะนำในเรื่องต่างๆ ได้ ซึ่งก็รวมทั้งการรักษาไว้ซึ่งสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศด้วย ยกเว้นตามมาตรา 12 ซึ่งมีให้สมัชชาฯคำแนะนำเกี่ยวกับการธำรงไว้ซึ่งสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศเฉพาะที่คณะมนตรีความมั่นคงฯ กำลังดำเนินการอยู่ ซึ่งหากคณะมนตรีความมั่นคงฯ ล้มเหลวในการพิจารณาเรื่องนั้นๆ สมัชชาฯก็จะมีอำนาจในการทำข้อเสนอแนะเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ ต่อไป ถือได้ว่า ไม่ได้เป็นการเปลี่ยนแปลงในบทบัญญัติของมาตรา 10 และ 12 แห่งกฎบัตรสหประชาชาติ⁷

⁶Leland M. Goodrich, **United Nations: Past, Present and Future**, ed.

James Barros(London: The Free Press Collier Macmillian Publishers, 1972), p.42.

⁷ธนาสฤณี สตะเวทิน และกฤษณา กู้ตลาด, **คำบรรยายวิชาการองค์การระหว่างประเทศ**(พระนคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2516), หน้า 98-101.

สมัชชาสหประชาชาติได้มีการประชุมกันในวันที่ 4 5 และ 6 ธันวาคม ค.ศ. 1971 พิจารณาถึงปัญหาสงครามระหว่างอินเดีย-ปากีสถาน โดยเรียกร้องให้ทั้งสองฝ่ายฟื้นฟูความสัมพันธ์ในระดับปกติให้เกิดขึ้น หยุดยิงและยุติความเป็นปรปักษ์ต่อกัน ถอนกำลังทหารของทั้งสองฝ่ายกลับไปอยู่ในแนวเขตแดนของตนเองและให้ผู้อพยพชาวปากีสถานตะวันออกได้เดินทางกลับภูมิลำเนาด้วยความสมัครใจและให้ดูแลรักษาความปลอดภัยของประชาชนที่อยู่ในบริเวณของความขัดแย้งรวมทั้งเรียกร้องให้คณะมนตรีความมั่นคงฯ มีการดำเนินการใดๆที่จะให้บรรลุผลดังที่กล่าวมา⁸

จากนั้นคณะมนตรีความมั่นคงฯ ได้ลงมติด้วยคะแนนเสียง 11 ต่อ 0 งดออกเสียง 4 ประเทศคือ ฝรั่งเศส อังกฤษ โปแลนด์ และโซเวียต ให้สมัชชาฯ เปิดประชุมฉุกเฉินภายใต้ข้อมติการรวมกันเพื่อสันติภาพตามที่สมาชิกสหประชาชาติได้เสนอ และในวันที่ 7 ธันวาคม ค.ศ. 1971 สมัชชาฯ จึงได้เปิดประชุมพิจารณาปัญหาอินเดีย-ปากีสถาน โดยพิจารณาญัตติซึ่งเรียกร้องให้ทั้งสองฝ่ายหยุดยิงและถอนทหารออกจากพรมแดนของแต่ละฝ่าย ซึ่งเสนอโดยอาร์เจนตินา บูร์นดี คาเมรูน กานา ฮอนดูรัส อินโดนีเซีย อิตาลี ญี่ปุ่น นิกارا กัว เซเชรา เลโอน โซมาเลีย สเปน ชูดาน และดูเนเชีย ซึ่งมีข้อความคล้ายคลึงกันกับข้อญัตติที่ถูกโซเวียตใช้สิทธิยับยั้งพิเศษไปก่อนหน้านี้ เรียกร้องให้รัฐบาลอินเดียและปากีสถานหยุดยิงและถอนกองกำลังทหารออกจากดินแดนทั้งสองฝ่าย ให้ส่งตัวผู้ลี้ภัยชาวปากีสถานตะวันออกกลับสู่ประเทศของตนเรียกร้องให้รัฐสมาชิกให้ความร่วมมือกับเลขาธิการสหประชาชาติในการช่วยเหลือบรรเทาทุกข์ผู้ลี้ภัยดังกล่าว⁹

ปรากฏว่าที่ประชุมได้ลงมติด้วยคะแนนเสียงเห็นด้วย 104 เสียง กัดค้าน 11 เสียง งดออกเสียง 10 ประเทศ ส่งผลให้อินเดียและปากีสถานหยุดยิง และถอนกำลังทหารของตนกลับประเทศโดยด่วนแต่มีมติดังกล่าวมิได้กล่าวถึงการใช้อำนาจเข้าบีบบังคับให้ประเทศทั้งสองปฏิบัติตามเพียงแต่ได้ตั้งความหวังไว้ว่าผู้นำอินเดียและปากีสถานจะเคารพต่อความเห็นของที่ประชุมสหประชาชาติ รัฐบาลปากีสถานได้แถลงตอบว่าปากีสถานยอมรับข้อมติดังกล่าว ส่วนทางอินเดียตอบว่า การหยุดยิงและการถอนทหารของอินเดียขึ้นอยู่กับ การถอนทหารของรัฐบาลปากีสถานออกจากบังกลาเทศ

⁸Sheldon W. Simon, "China, the Soviet Union and the subcontinental balance," *Asian Survey* 13 (July 1973) : 651-658.

⁹"Question considered by the Security Council on 4,5 and 6 December 1971," Available from <http://www.ummah.net/kashmir/unres/res21.htm>

4.2.2 สหประชาชาติ : เวทีความขัดแย้งของผลประโยชน์ของมหาอำนาจ

ต่อมาในวันที่ 12 ธันวาคม ค.ศ. 1971 ผู้แทนสหรัฐอเมริกาได้มีหนังสือแจ้งไปยังประธานคณะมนตรีความมั่นคงฯ ขอร้องให้จัดการประชุมด่วนอีกครั้งโดยอ้างว่าปากีสถานยอมรับมติดังกล่าวแล้วแต่อินเดียยังไม่ยอมปฏิบัติตาม ญัตติที่สหรัฐอเมริกาได้เสนอใหม่มีข้อความคล้ายคลึงกับมติของสมัชชาฯซึ่งปรากฏว่าได้ถูกโซเวียตใช้สิทธิยับยั้งพิเศษต่อญัตติดังกล่าวอีกเป็นครั้งที่ 3 ในกรณีปัญหาการหยุดยั้งระหว่างอินเดีย-ปากีสถานและเป็นครั้งที่ 108 ในคณะมนตรีความมั่นคงฯ

คณะมนตรีความมั่นคงฯต้องประสบกับปัญหาการใช้สิทธิยับยั้งพิเศษอีกครั้งทำให้ญัตติตกไป บทบาทของโซเวียตในสงครามอินเดีย-ปากีสถานในครั้งนี้แตกต่างไปจากครั้งที่ 2 ในปี ค.ศ. 1965 ที่โซเวียตพยายามเป็นผู้ไกล่เกลี่ยจนทำให้เกิดข้อตกลงทซ์เคนต์ ในครั้งนี้ โซเวียตได้ออกเสียงคัดค้านพิเศษในคณะมนตรีความมั่นคงฯต่อมติที่จะให้เกิดการหยุดยั้ง จนกระทั่งอินเดียบรรลุวัตถุประสงค์ในการปราบปรามปากีสถานได้อย่างราบคาบ พร้อมทั้งช่วยจัดตั้งรัฐบาลใหม่ของบังกลาเทศได้ ภายในระยะเวลา 14 วันได้เสียก่อน

จนกระทั่งวันที่ 21 ธันวาคม ค.ศ. 1971 คณะมนตรีความมั่นคงฯจึงสามารถผ่านมติที่ 307(1971) ออกมาได้ ซึ่งเป็นมติที่ออกมาหลังจากที่อินเดียได้รับชัยชนะแล้ว โดยต้องการให้มีการยุติการสู้รบลงอย่างถาวรและยุติความเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน ซึ่งจะได้รับการสังเกตการณ์อย่างเข้มงวดจนกระทั่งได้มีการถอนกองกำลังทหารของทั้งสองฝ่ายกลับไปในเขตแดนของตน โดยกำหนดจากเส้นหยุดยั้งในจัมมู-แคชเมียร์ ซึ่งจะได้รับการดูแลจากคณะผู้สังเกตการณ์ฯ นอกจากนี้ยังเรียกร้องให้รัฐสมาชิกหลีกเลี่ยงการกระทำใด ๆ ที่อาจทำให้สถานการณ์ในเอเชียใต้เลวร้ายลง และเป็นอันตรายต่อสันติภาพระหว่างประเทศ เรียกร้องให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องปฏิบัติตามอนุสัญญาเจนีวา ปี ค.ศ. 1949 ที่มีข้อกำหนดให้ป้องกันผู้บาดเจ็บ ผู้ป่วย เหยื่อพลเรือน ร้องขอความช่วยเหลือจากนานาประเทศในการบรรเทาทุกข์และฟื้นฟูสภาพผู้ลี้ภัยให้กลับสู่มาตุภูมิอย่างปลอดภัย ให้เลขาธิการฯแต่งตั้งตัวแทนทำหน้าที่ผู้จัดเจรจา เพื่อแก้ไขปัญหาด้านมนุษยธรรมได้ถ้าจำเป็น¹⁰ (ดูเพิ่มเติมภาคผนวก ฉ) ที่ประชุมลงมติด้วยคะแนนเสียง 13 ต่อ 0 งออกเสียง 2 ประเทศ คือโซเวียตและโปแลนด์ ถือว่าเป็นมติแรกเกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้งระหว่างอินเดีย-ปากีสถานครั้งที่ 3 นี้ที่สามารถผ่านคณะมนตรีความมั่นคงฯไปได้และต่อมาวันที่ 24 ธันวาคม ค.ศ. 1971 นายอู ถั่น หลังจากได้ปรึกษาหารือกับ ดร.เคอร์ต วัลด์ไฮม์ เลขาธิการสหประชาชาติคนใหม่แล้ว ได้แต่งตั้งนายวิตโตริโอ วินสปิอาเร่ จูเลียอาดี(Signor Vittorio Winspeare Guicciardi)ชาวอิตาลีเป็นผู้แทนพิเศษ

¹⁰"Resolution 307(1971) adopted by the Security Council on December

1971," Available from <http://www.ummah.net/kashmir/unres/res21.htm>

ของสหประชาชาติเดินทางไปยังอินเดียและปากีสถานเพื่อแก้ไขปัญหามนุษยธรรมที่เร่งด่วนซึ่งทั้งสองประเทศคู่ความขัดแย้งได้ให้ความร่วมมือในเรื่องนี้

ปฏิกริยาของประเทศสมาชิกต่างๆของประเทศสหประชาชาติในขณะนั้นสนับสนุนรัฐเล็กๆ ในการต่อต้านพฤติกรรมของรัฐที่ใหญ่กว่าในการข่มเหงรังแกรัฐเล็กๆ และส่งเสริมการเกิดประเทศใหม่ของบังคลาเทศ อย่างไรก็ตามจีนได้พยายามโจมตีโซเวียตและอินเดียในเวทีสหประชาชาติและยืนยันให้มีการดำเนินตามมติคณะมนตรีความมั่นคงฯในเดือน ธันวาคม ค.ศ. 1971 ในสองเรื่องสำคัญคือ การส่งเชลยศึกจากสงครามกลับปากีสถานและการถอนทหารออกจากประเทศของตน ในข้อหลังนั้นสามารถดำเนินการให้เสร็จสิ้นได้ในฤดูใบไม้ร่วงของปี ค.ศ. 1972 แต่ในเรื่องแรก อินเดียได้นำมาใช้เป็นข้อต่อรองให้ปากีสถานยอมรับการเกิดใหม่และการคงอยู่ของบังคลาเทศ เนื่องจากขณะนั้นจีนได้สกัดกั้นการเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติของบังคลาเทศโดยการลงคะแนนเสียงคัดค้านพิเศษในวันที่ 25 สิงหาคม ค.ศ. 1972 และปากีสถานเองก็มีท่าทีไม่ยอมรับการเป็นเอกราชของบังคลาเทศจากการถอนตัวออก เมื่อบังคลาเทศสมัครเข้าเป็นสมาชิกในเครือจักรภพ

4.3 มหาอำนาจกับสงครามอินเดีย-ปากีสถานครั้งที่ 3

การลงนามของอินเดียในสนธิสัญญามิตรภาพกับโซเวียต ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1971 ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศของนายเนห์รูที่เชื่อว่า อินเดียควรคงความไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดและไม่ควรเป็นพันธมิตรทางด้านความมั่นคงอย่างเป็นทางการกับประเทศใด ๆ เมื่อโซเวียตเสนอให้อินเดียลงนามในสนธิสัญญาซึ่งยืนยันว่า นิวเคลียร์จะได้รับความช่วยเหลือจากโซเวียตถ้าอินเดียถูกคุกคามความปลอดภัยโดย รัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศของโซเวียตได้ลงนามในวันที่ 9 สิงหาคม ค.ศ. 1971 โดยในหมวด IX ข้อ 9 ของสนธิสัญญาถือเป็นการเตือนปากีสถานว่าถ้าหากปากีสถานโจมตีอินเดีย มอสโควจะไม่สามารถดำรงความเป็นกลางได้" ชัยชนะของอินเดียทั้งทางการทูตและการทหารในสงครามปีค.ศ. 1971 ส่งผลต่อความสัมพันธ์ทั้งของอินเดีย-โซเวียตและอินเดีย-สหรัฐอเมริกา เห็นได้จากคำปราศรัยของนางอินทรีรา คานธีในวันที่ 31 ธันวาคม ค.ศ. 1971 เน้นถึงความสำคัญของการสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับสหรัฐอเมริกาคือเป็นเรื่องที่ต้องให้พิจารณาความสำคัญมากขึ้น ขณะเดียวกัน ในสหรัฐอเมริกา กระแสการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลนิกสันว่าตัดสินใจผิดพลาดอย่างมากในการสนับสนุนปากีสถานประเทศที่กระทำผิดทางศีลธรรมมนุษยธรรมในการสกัดกั้นกระบวนการกำหนดใจตนเองของประชาชนชาวปากีสถานตะวันออก

¹¹Robert La Porte, Jr. "Pakistan in 1972 : picking up the piece," *Asian Survey* 13(February 1973): 187-196.

และยังอยู่ฝ่ายเดียวกับผู้แพ้ในสงครามอีกด้วย ในทางตรงกันข้าม โซเวียตสามารถมีชัยชนะทางการทูตในเวทีการเมืองระหว่างประเทศที่สนับสนุนอินเดียและบังคลาเทศ¹² ประธานาธิบดีนิกสันจึงเรียกร้องให้มีการเจรจาอย่างเป็นทางการเกี่ยวกับนโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาเสียใหม่ โดยให้ยอมรับอินเดียในฐานะของประเทศมหาอำนาจที่มีความสำคัญประเทศหนึ่ง อย่างไรก็ตาม แดงการณั้วร่วมวอชิงตัน- เชียงไฮ่ กุมภาพันธ์ ค.ศ.1972 เรียกร้องให้อินเดียถอนทหารออกจากที่มั่นในสงครามให้หมดทำให้การริเริ่มความสัมพันธ์อันดีระหว่างสหรัฐอเมริกาและอินเดียยากที่จะเกิดขึ้น

4.3.1 ข้อเรียกร้องของอินเดียต่ออเมริกา

- 1) ต้องการให้สหรัฐอเมริกาอยู่ฝ่ายตนและเลิกวิธีการสร้างความสมดุลทางทหารระหว่างอินเดีย-ปากีสถาน โดยยืนยันว่าปัญหาของทั้งสองประเทศจะสำเร็จลุล่วงลงไปได้ด้วยสองประเทศเท่านั้น และให้เป็นไปตามหลักการของนิกสัน(Nixon Doctrine) คือการส่งเสริมให้อนุภูมิภาคจัดการกับปัญหาของตนเอง การแข่งขันกันของมหาอำนาจเหนือดินแดนในอนุทวีปต้องลดน้อยลง
- 2) ต้องการให้สหรัฐอเมริกาวางตัวเป็นกลางต่อปัญหาอินเดีย-ปากีสถาน และปัญหาอินเดีย-บังคลาเทศ และไม่ต้องทำให้ประเทศมหาอำนาจใดประเทศหนึ่งเข้ามาแทรกแซงเพราะอาจทำให้มหาอำนาจอื่น ๆ เข้ามาแทรกแซงเพิ่มอีกได้

4.3.2 ประเด็นโต้แย้งของมหาอำนาจจีน-โซเวียต

ทั้งจีนและโซเวียตต่างใช้เวทีสหประชาชาติและการประชุมสัมพันธภาพทางสี่มุมชนต่าง ๆ ในการกล่าวหาฝ่ายตรงข้ามโดยสรุปใจความสำคัญได้ดังนี้¹³

- 1) **อำนาจอธิปไตยของชาติและบูรณาการแห่งรัฐ กับ การปลดปล่อยและการกำหนดใจตนเอง (national sovereignty and territorial integrity vs national liberation and self-determination)**

จีน ปัญหาปากีสถานตะวันออกเป็นเรื่องของปากีสถาน และต่อต้านที่โซเวียตสนับสนุนอินเดีย ทำการรุกรานโดยใช้อาวุธต่อปากีสถานเพื่อปล่อยให้มีการจัดตั้งประเทศบังคลาเทศขึ้นมา อีกทั้งเป็นการละเมิดต่อมติสหประชาชาติอีกด้วย

โซเวียต ต้นเหตุของปัญหาเกิดจากการกดขี่ของเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจของปากีสถานต่อชาวเบงกอลที่

¹²Christopher Van Hollen, "The tilt policy revisited : Nixon-Kissinger geopolitics and South Asia," *Asian Survey* 20(April 1980): 358.

¹³Shao-chuan Leng, "Legal aspects of the Sino-Soviet dispute," *Asian Survey* 12(June 1972) : 506-508.

ต้องการปลดปล่อยตนเองและทำการกำหนดใจตนเอง ปากีสถานยังขับไล่ประชากร 10 ล้านคนออกจากเบงกอลและลี้ภัยอยู่ในอินเดีย อินเดียจึงต้องตอบโต้เพื่อรักษาความมั่นคงของตนไว้และถือว่าเกี่ยวกับผลประโยชน์ด้านความมั่นคงของโซเวียตด้วย

2) จักรวรรดินิยมทางสังคม กับ ลัทธิเชิดชูความเป็นหนึ่งของจีน

(social imperialism vs Chinese chauvanism)

จีน การสนับสนุนอินเดียของโซเวียตถือเป็นการขยายเขตอิทธิพลเพื่อแข่งขันกับสหรัฐอเมริกาเพื่อเป็นผู้ครอบครองโลก(world hegemony) มีวัตถุประสงค์เพื่อควบคุมเอเชียใต้ ติกรอบจีนสร้างอาณาจักรยิ่งใหญ่ครอบครองยูเรเชีย

โซเวียต จีนใช้ปากีสถานเป็นฐานของการแพร่ลัทธิเชิดชูความเป็นหนึ่งของจีน โดยช่วยส่งเสริมความขัดแย้งให้เกิดขึ้นในเอเชียโดยให้ประเทศในเอเชียทะเลาะเบาะแว้งกันเอง ไม่มีความมั่นคงเพื่อเข้ามามีอิทธิพลได้ง่าย

3) การหยุดยิงโดยทันที กับ การยอมรับการคงอยู่โดยชอบธรรมของเบงกอล

ตะวันออก(immediate cease-fire vs simultaneous recognition of the legitimate representative of East Bengal)

จีน โซเวียตใช้อำนาจยับยั้งพิเศษในทางที่ผิดเพื่อประโยชน์ต่อกองทัพของอินเดีย ดังนั้นการทำงานของคณะมนตรีความมั่นคงฯ ต้องประสบปัญหา สมัชชาสหประชาชาติจึงต้องรับเรื่องนี้ไปดำเนินการต่อในวันที่ 7 ธันวาคม ค.ศ.1971 โดยได้รับเสียงสนับสนุน 104 เสียง และมีมติให้มีการหยุดยิงโดยทันทีและให้มีการถอนทหารของทั้งสองฝ่ายออกไป

โซเวียต การหยุดยิงโดยปราศจากการยอมรับการคงอยู่โดยชอบธรรมของรัฐชาวปากีสถานตะวันออกในเวทีสหประชาชาตินั้นจะทำให้ความขัดแย้งเลวร้ายลงไปอีก และสหประชาชาติควรตระหนักดีว่าปากีสถานตะวันออกนั้นควรได้รับการยอมรับให้เป็นตัวแทนที่ถูกกฎหมายของชาวเบงกอลตะวันออกเอง

4.4 การปรับตัวของผู้แพ้

ปากีสถานหลังการทำสงครามและพ่ายแพ้ต่ออินเดียในเดือนธันวาคม ค.ศ.1971 ปากีสถานประสบกับความเสียหายย่อยยับ บังคลาเทศหรือปากีสถานตะวันออกได้กลายเป็นรัฐอิสระมีความสัมพันธ์อันดีกับอินเดียเพื่อนบ้านที่เป็นศัตรูกับปากีสถาน ประธานาธิบดียาคูบ ฮาฟิซ เป็นทหารและคณะรัฐบาลไม่ได้รับการยอมรับจากประชาชนอีกต่อไป จนในวันที่ 20 ธันวาคม ค.ศ. 1972 ยาห์ยาได้ทำการสละอำนาจคืนให้กับประชาชนคือ นายซัลฟิการ์ อาลี บุคโต (Zulfiqar Ali Bhutto) ขึ้นมาบริหารงานแทนเพราะเป็นผู้นำของพรรคที่ได้ที่นั่งส่วนใหญ่จากปากีสถานตะวันตก

ในการเลือกตั้งปีก่อนหน้าด้วย

ในช่วงปีค.ศ. 1972 นายบูโตทำการฟื้นฟูภายในรัฐ พร้อมทั้งการปรับความสัมพันธ์กับต่างประเทศใหม่เนื่องจากสงครามที่เกิดขึ้นทำให้ปากีสถานตระหนักดีว่า ตนเองนั้นขาดมิตรแท้ และยังถูกประณามในชุมชนระหว่างประเทศ มีเพียงจีนและอเมริกาเท่านั้นที่ให้การสนับสนุน และสหรัฐอเมริกาเองก็ช่วยอย่างมีเงื่อนไขโดยการรื้อของสภาองเกรสของอเมริกาที่จะยินยอมตามข้อเสนอของนิคสันที่ให้การสนับสนุนปากีสถานในช่วงการทำสงครามกับอินเดีย แต่ในที่สุดก็ไม่ได้รับการสนับสนุนจากองเกรส ส่วนอินเดียกับบังคลาเทศก็ยังคงอยู่ในฐานะที่เป็นต่อโดยการกักขังนักโทษชาวปากีสถานและประชาชนประมาณ 90.000 ชีวิต และครอบครองพื้นที่สำคัญทางยุทธศาสตร์บางส่วนในแคชเมียร์เสรีของปากีสถานและดินแดนอีกหลายร้อยไมล์ในปากีสถานซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในแคว้นซินด์ นานาประเทศส่วนใหญ่รวมทั้งโซเวียตให้การรับรองการเป็นเอกราชของบังคลาเทศ มีเพียงแต่จีนเท่านั้นที่ยังคงให้การสนับสนุนทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจและการทหารแก่ปากีสถานมาโดยตลอด ดังเห็นได้จากสารของนายโจว เอิน ไหลถึงประธานาธิบดีหย่าว่า “วอชิงตันและมอสโคว์ดำเนินการแทรกแซงต่อกิจการภายในของปากีสถานอย่างหนัก และยืนยันกับปากีสถานว่า ถ้าหากอินเดียทำการรุกรานต่อปากีสถาน รัฐบาลจีนจะสนับสนุนรัฐบาลและประชาชนปากีสถานในการต่อสู้เพื่อรักษาอธิปไตยและเอกราชของรัฐบาลปากีสถานเอาไว้”¹⁴

นายบูโตได้พยายามเดินทางไปยังประเทศมุสลิมในแอฟริกา โซเวียต จีน ยุโรป รวมทั้งอินเดียในการพยายามรักษาสถานะระหว่างประเทศของปากีสถานเอาไว้ ความพยายามที่สำคัญก็คือการประชุมระดับผู้นำที่สิมลากับอินเดียที่ผลของการประชุมตกลงกันที่จะแก้ไขปัญหาคือพิพาทในเขตแดนที่เกิดจากสงครามเมื่อปี ค.ศ. 1971 และการถอนทหารออกจากกันทั้งสองฝ่าย ถือได้ว่าความพยายามของนายบูโตประสบความสำเร็จได้โดยใช้เวลานับสั้น และสหรัฐอเมริกาได้กลับมาให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจครั้งใหม่

อย่างไรก็ตาม ปากีสถานได้ถอนตัวออกจากการเป็นพันธมิตรทางการทหารของกลุ่มซีโต้(SEATO) ในวันที่ 8 พฤศจิกายน ค.ศ. 1972 โดยให้คำชี้แจงว่าการตัดสินใจครั้งนี้เกิดขึ้นเพราะปากีสถานต้องการดำเนินนโยบายต่างประเทศอย่างเสรี แต่ยังคงเป็นสมาชิกของกลุ่มเซ็นโต้(CENTO)เพื่อรักษาสัมพันธ์ภาพกับประเทศสมาชิกที่เป็นมุสลิมเช่น อิหร่านและตุรกีเอาไว้ เป็นต้น

¹⁴J.A. Naik, *India, Russia, China and Bangladesh*(New York:S.Chand, 1972), pp.133-134.

และเพื่อสร้างความสัมพันธ์ในลักษณะ อิหร่าน-ปากีสถาน-สหรัฐอเมริกา เพื่อสะกดกั้นอิทธิพลของอินเดีย-โซเวียตในมหาสมุทรอินเดีย¹⁵ แต่ในขณะที่เดียวกันปากีสถานก็สามารถปรับความสัมพันธ์กับโซเวียตได้ ทั้งนี้เป็นเพราะรัฐบาลนิกสันได้เริ่มถอนตัวออกจากเอเชีย โซเวียตต้องการเติมช่องว่างนั้นและป้องกันการขยายตัวของอิทธิพลจากจีน โซเวียตจึงมีท่าทีที่เป็นมิตรมากขึ้นต่อปากีสถาน โดยการหยิบยื่นความช่วยเหลือให้กับปากีสถาน แต่ปากีสถานก็จะไม่สนับสนุนความคิดเรื่อง “ระบบความมั่นคงร่วมกันในเอเชียใต้” ของโซเวียต ทั้งนี้เพื่อรักษาความใกล้ชิดกับจีนเอาไว้¹⁶

4.5 แนวทางการแก้ไขปัญหาระหว่างอินเดีย-ปากีสถานในกรณีปัญหาจัมมู-แคชเมียร์ที่เปลี่ยนแปลงไปในทศวรรษที่ 70

ภายหลังสงครามปี ค.ศ. 1971 สิ้นสุดลง ทั้งอินเดีย ปากีสถานและบังกลาเทศต่างยึดถือประเด็นการสร้างความสัมพันธ์ระดับปกติให้เกิดขึ้น โดยต้องการให้เป็นความร่วมมือของประเทศทั้งสามเองโดยปราศจากอิทธิพลของมหาอำนาจภายนอก เนื่องจากบทเรียนจากการหาทางออกให้กับความขัดแย้งโดยยืมมือที่สามมาช่วยนั้น ยากที่จะประสบความสำเร็จ แต่กลับทำให้ปัญหามันบานปลายมากขึ้นเรื่อย ๆ ช่วงเวลาแห่งการสร้างความสัมพันธ์ในระดับปกติได้เกิดขึ้นโดยเริ่มจากเหตุการณ์สำคัญ ๆ ต่อไปนี้

4.5.1 การประชุมคณะผู้แทนของอินเดียและปากีสถาน ณ เมืองมูร์รี้

การที่อินเดียตอบรับท่าทีของปากีสถานย่อมแสดงให้เห็นว่าต้องการเจรจากับปากีสถานเช่นกัน โดยประกาศเมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1972 ว่าอินเดียกำลังเตรียมการที่จะเจรจาสันติภาพโดยตรงกับปากีสถานโดยไม่มีที่ตั้งเงื่อนไขใด ๆ ล่วงหน้า นอกจากนั้นนางอินทรา คานธี นายกรัฐมนตรีอินเดียได้แถลงยืนยันว่า อินเดียต้องการจะอยู่ร่วมกันโดยสันติกับปากีสถานและแสดงความหวังว่า ถ้าหากมีการเจรจาระหว่างอินเดียกับปากีสถาน อินเดียก็ต้องการจะเจรจาทำความเข้าใจความตกลงในปัญหาขัดแย้งต่าง ๆ ทุกกรณี รวมทั้งกรณีพิพาทแคชเมียร์ ทั้งนี้เพื่อสร้างสรรค์สภาพอันถาวรให้เกิดขึ้นในเอเชียใต้ ส่วนทางด้านปากีสถานนั้นนายกรัฐมนตรีอาลี บุคโต ได้ยืนยันความต้องการจะพบปะเจรจาทันทีกับนางอินทรา คานธี นายกรัฐมนตรีอินเดียตามวันเวลาและสถานที่ที่ฝ่ายอินเดียเห็นว่าเหมาะสม

¹⁵Pramod K.Misha, SARC : South Asian International Politics(Delhi: UDH Publishers, 1984),p.96.

¹⁶Alexander O.Ghebhandt “The Soviet system of collective security in Asia,” Asian Survey 13(December 1973):1078-1079.

ผู้นำของอินเดียและปากีสถานได้ตระหนักถึงความจำเป็นที่จะทำการเจรจาโดยตรงระหว่างกันเพื่อหาทางออกให้กับปัญหาแคชเมียร์และสถานการณ์ตึงเครียดอันเกิดจากการที่รัฐบาลอินเดียสนับสนุนบังกลาเทศในการต่อสู้เพื่อเอกราช จนกระทั่งในเดือนเมษายน ค.ศ.1972 นางอินทิรา คานธีได้เสนอให้มีการเจรจาระดับผู้แทนเพื่อเตรียมระเบียบวาระการประชุมสุดยอดระหว่างผู้นำของอินเดียและปากีสถาน โดยข้อเสนอนี้ทางปากีสถานให้ความเห็นชอบ อย่างที่คณะผู้แทนของทั้งสองฝ่ายได้เจรจากันครั้งแรก ณ เมืองมูร์รี ในปากีสถานเมื่อวันที่ 26 เมษายน ค.ศ. 1972 ซึ่งถือว่าเป็นการปูพื้นฐานของการเจรจาสุดยอดระหว่างนางอินทิรา คานธี และนายอาลี บุคโตในเวลาต่อมา¹⁷

4.5.2 ข้อตกลงว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสอง (Agreement on Bilateral Relations) หรือข้อตกลงสิมลา(Simla Agreement)

แม้ว่ากองกำลังทหารที่ตั้งอยู่ในบริเวณพรมแดนของประเทศทั้งสองยังคงละเมิดแนวหยุดยิงและมีการปะทะกันประปราย อินเดียกล่าวหาปากีสถานว่าละเมิดแนวหยุดยิงแคชเมียร์ 49 ครั้งในช่วงต้นเดือนพฤษภาคม ค.ศ.1972 และสามารถยึดดินแดนบางส่วนกลับคืนไป และปากีสถานยังยื่นประท้วงอินเดียต่อสหประชาชาติในวันที่ 22-29 พฤษภาคม ค.ศ.1972 ด้วย อย่างไรก็ตามความตึงเครียดดังกล่าวได้ลดลงไปเมื่อการเจรจาสุดยอดระหว่างนางอินทิรา คานธีนายกรัฐมนตรีอินเดีย กับประธานาธิบดีอาลี บุคโตแห่งปากีสถานว่าด้วยความสัมพันธ์ทวิภาคีของทั้งสองประเทศ ที่เมืองสิมลาระหว่างวันที่ 28 มิถุนายน-3 กรกฎาคม ค.ศ.1972 ประสบความสำเร็จลงโดยสาระสำคัญของข้อตกลงได้แก่การปฏิเสธบทบาทมหาอำนาจจากภายนอก การรื้อฟื้นความสัมพันธ์ด้านสังคม เศรษฐกิจระหว่างกันและความเป็นห่วงในปัญหาแคชเมียร์สรุปได้ดังต่อไปนี้ (ดูเพิ่มเติมภาคผนวก ญ)

- 1) ประเทศทั้งสองยุติความขัดแย้งและการเผชิญหน้ากันด้วยกำลังโดยกำหนดมาตรการป้องกันมิให้เกิดการขัดแย้งรุนแรงขึ้นอีก โดยทั้งสองประเทศตกลงยุติการโฆษณาชวนเชื่อโจมตีซึ่งกันและกัน ยึดมั่นในหลักความเสมอภาคเคารพอธิปไตยและบูรณการแห่งดินแดนของอีกฝ่ายหนึ่ง และแก้ไขปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ โดยสันติวิธีเพื่อเสริมสร้างสันติภาพที่ถาวรให้เกิดขึ้นในภูมิภาคเอเชียใต้
- 2) ปัญหาแคชเมียร์ อันเป็นความขัดแย้งสำคัญดั้งเดิมที่ทั้งสองฝ่ายยังไม่สามารถหาทางแก้ไขให้สิ้นสุดลงได้เนื่องจากปากีสถานยังคงยืนยันให้ออกเสียง

¹⁷Salamat Ali, "The Murree talks," *Far Eastern Economic Review*, 26(6 May 1972):14.

ประชามติโดยชาวแคชเมียร์ว่าจะเลือกอยู่กับฝ่ายใด ส่วนอินเดียเสนอให้มีการกำหนดแนวหยุดยิงในแคชเมียร์ให้เป็นเขตแดนระหว่างประเทศอย่างถาวรซึ่งปากีสถานไม่เห็นด้วย ดังนั้นทั้งสองฝ่ายจึงตกลงกันได้แก่เพียงให้มีการกำหนดเส้นเขตแดนชั่วคราว โดยถือเอาตำแหน่งที่กองทหารของทั้งสองฝ่ายยึดครองอยู่เมื่อ วันที่ 17 ธันวาคม ค.ศ.1971 เป็นเส้นเขตแดนระหว่างประเทศชั่วคราว โดยประกาศไว้อย่างชัดเจนในข้อ IV-2 ของข้อตกลงซิมลาว่า "...ทั้งสองฝ่ายจะไม่หาทางหรือเปลี่ยนแปลงเส้นหยุดยิงแต่โดยลำพังโดย... และจะหลีกเลี่ยงจากภัยคุกคามของการใช้กำลังในการละเมิดเส้นหยุดยิงนี้" และกำหนดให้มีการถอนทหารกลับสู่เส้นพรมแดนใหม่ของตนนี้ให้เสร็จสิ้นภายใน 30 วัน นับแต่มีการแลกเปลี่ยนสัตยาบันข้อตกลงซิมลา¹⁸

- 3) ปัญหาเฉลยศึกปากีสถานจำนวนประมาณ 91.000 คนและปัญหาแคชเมียร์ในรายละเอียดจะมีการเจรจาหรือกันในครั้งต่อ ๆ ไปเป็นระยะ ๆ และให้มีการรื้อฟื้นการคมนาคม สื่อสาร การติดต่อค้าขาย และการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมและวิทยาศาสตร์ระหว่างกัน
- 4) ปัญหาดินแดนปากีสถานในแคว้นซินด์ และกูช ซึ่งอินเดียเป็นฝ่ายยึดครองอยู่ มีเนื้อที่ 5,139 ตารางไมล์นั้น อินเดียจะต้องถอนทหารออกและคืนให้แก่ปากีสถาน ส่วนปากีสถานก็จะต้องถอนทหารออกจากบริเวณที่ยึดครองเนื้อที่ 68 ตารางไมล์ในแคว้นปัญจาบและมอบคืนให้แก่อินเดีย¹⁹

หลังจากการเจรจาลิ้นสุด รัฐสภาของทั้งสองประเทศให้สัตยาบันกันเป็นที่เรียบร้อยเมื่อวันที่ 4 สิงหาคม ค.ศ. 1972 และได้มีการเจรจากันในระดับคณะผู้แทนของรัฐบาลทั้งสองอีกหลายครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีแคชเมียร์ดังนี้

10-12 สิงหาคม ค.ศ.1972	ทั้งสองฝ่ายขัดแย้งกันอย่างรุนแรงในเรื่องการกำหนดแนวหยุดยิงในแคชเมียร์ให้เป็นเส้นเขตแดนระหว่างประเทศอย่างถาวร และปัญหาการส่งมอบเฉลยศึก
21-29 สิงหาคม ค.ศ. 1972	ทั้งสองฝ่ายได้ข้อตกลงและสามารถมีแถลงการณ์ร่วมกันเมื่อวันที่ 30 สิงหาคม ค.ศ.1972 มีรายละเอียดดังนี้

¹⁸Pramod Kumur Mishra, "Trilateralism in South Asia," *Asian Survey* 14(July 1974):629-633.

¹⁹"The Simla agreement(1972)," Available form [http:// www.kashmir.com/THESIMLAAGREEMENT.html](http://www.kashmir.com/THESIMLAAGREEMENT.html)

- กำหนดให้มีการตกลงขั้นสุดท้ายในวันที่ 4 กันยายน ค.ศ. 1972 เพื่อกำหนดเส้นการควบคุมยาวประมาณ 490 ไมล์ในแคชเมียร์ให้เป็นที่แน่นอน
 - ใช้แนวหยุดยิงเมื่อวันที่ 17 ธันวาคม ค.ศ.1971 เป็นฐานในการพิจารณา
 - กำหนดให้มีการถอนทหารออกจากบริเวณยึดครองในแคชเมียร์กลับสู่พรมแดนของตนภายในวันที่ 15 กันยายน ค.ศ. 1972(ซึ่งอินเดียได้ยึดครองพื้นที่ในแคชเมียร์เสรีของปากีสถานนอกเหนือไปจากพื้นที่เดิมตามแนวหยุดยิงเมื่อปี ค.ศ. 1948 ถึง 479.96 ตารางไมล์ ส่วนปากีสถานยึดครองพื้นที่แคชเมียร์ของอินเดีย 52.57 ตารางไมล์)
- 4 กันยายน ค.ศ.1972 ทั้งสองฝ่ายทำความตกลงกันได้ในพื้นที่เพียง 4 แผ่นเท่านั้นจากจำนวนแผนที่ทั้งหมด 33 แผนที่ใช้ในการกำหนดเส้นการควบคุมในแคชเมียร์ ทำให้การเจรจาต้องยืดเยื้อ และการถอนทหารของทั้งสองฝ่ายออกจากบริเวณยึดครองตามที่กำหนดไว้เดิมภายในวันที่ 15 กันยายน ค.ศ.1972 จึงยังไม่สามารถเกิดขึ้นได้
- ต้นเดือนธันวาคม ค.ศ. 1972 ทั้งสองฝ่ายสามารถตกลงกันได้ในเรื่องเส้นหยุดยิงหรือเส้นเขตแดนชั่วคราว โดยอินเดียยอมยกดินแดน “ดาร์โก ชิค”ซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ 5 ตารางกิโลเมตรให้
- 11 ธันวาคม ค.ศ.1972 หัวหน้าคณะผู้แทนของทั้งสองฝ่ายได้ลงนามในเอกสารแลกเปลี่ยนแผนที่แนวหยุดยิงในแคชเมียร์และเริ่มถอนทหารออกจากบริเวณที่แต่ละฝ่ายยึดครอง
- 13-25 ธันวาคม ค.ศ.1972 อินเดียเริ่มถอนทหารออกจากบริเวณที่ยึดครองในแคว้นกูฐและซินด์ของปากีสถานซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ 5,000 ตารางไมล์ และปากีสถานถอนตัวออกจากบริเวณยึดครองในอินเดียประมาณ 70 ตารางไมล์ จนกระทั่งการถอนทหารของทั้งสองฝ่ายได้เสร็จสิ้นสมบูรณ์²⁰

²⁰A. Haihavan, “Kashmir agreement,” *Far Eastern Economic Review* 78(16 December 1972):22-23.

4.5.3 ข้อตกลงเดลี (Delhi Accord)

ปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินการตามข้อตกลงสิบลาก็คือเรื่องเชลยศึก (prisoners of war) ซึ่งทำให้การสร้างความสัมพันธ์ในระดับปกติระหว่างกันต้องหยุดชะงัก จนกระทั่งเดือนเมษายน ค.ศ.1973 ทั้งอินเดียและปากีสถานได้ประกาศ "การก้าวไปข้างหน้าครั้งสำคัญ" โดยเน้นถึงความช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหามนุษยชน ปัญหาเชลยศึก และการส่งเชลยศึกเหล่านั้นกลับประเทศ ซึ่งเป็นปัญหาเชื่อมโยงกันทั้งอินเดีย บังคลาเทศและปากีสถานที่จะต้องหันหน้าเข้ามาเจรจากัน ในที่สุดทั้งอินเดียและปากีสถานก็ตกลงกันได้ โดยมีการลงนามในข้อตกลงเดลี ในเดือนสิงหาคม ค.ศ.1973 ซึ่งมีเนื้อหาครอบคลุมในเรื่องสำคัญ ๆ ต่อไปนี้

- 1) เชลยศึกจากสงครามชาวปากีสถานที่อยู่ในอินเดียจะถูกส่งตัวกลับปากีสถาน ยกเว้นนักโทษ 195 คนในบังคลาเทศที่ต้องถูกฟ้องศาลอาชญากรรมสงคราม
 - 2) ชาวเบงกอลในปากีสถานได้รับอนุญาตให้เดินทางไปยังบังคลาเทศได้
 - 3) ชาวบิฮาร์ลี (Biharis) จำนวนมากในบังคลาเทศจะถูกส่งกลับปากีสถาน
- จากข้อตกลงครั้งนี้ส่งผลให้ในเดือนมีนาคม ค.ศ.1974 มีการอพยพของผู้ลี้ภัยกลับมาตุภูมิกว่า 300,000 คนในอนุทวีปสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ก่อให้เกิดความรู้สึกที่เป็นมิตรต่อกันมากขึ้นของทั้งสามประเทศ²¹

4.5.4 การยอมรับการคงอยู่ของประเทศบังคลาเทศและการประนีประนอมในเรื่องอาชญากรรมสงคราม

แม้ความสัมพันธ์ระหว่างสามประเทศจะดีขึ้น แต่ปากีสถานก็ยังมิได้ให้การยอมรับการเกิดใหม่ของประเทศบังคลาเทศอย่างเป็นทางการ ปากีสถานต้องการให้บังคลาเทศยกเลิกการฟ้องเชลยศึกทั้ง 195 คนว่าเป็นอาชญากรรมสงคราม ในขณะที่ด้วยกันบังคลาเทศก็ต้องการให้ปากีสถานยอมรับการกำเนิดเป็นประเทศอย่างสมบูรณ์ของตน และในเดือนเมษายน ค.ศ.1973 อินเดียและบังคลาเทศได้ออกปฏิญญาร่วม(Indo-Bangladesh Declaration) แถลงว่าปัญหาของนักโทษ 195 คนนั้นจะได้รับการกำหนดชะตากรรมร่วมกันจากทั้งสามประเทศคือปากีสถาน อินเดียและบังคลาเทศ การประกาศเช่นนี้สร้างความพอใจให้กับรัฐบาลของปากีสถานเป็นอย่างมาก ในวันที่ 9 กรกฎาคม ค.ศ.1973 ประธานาธิบดีบุตโตได้รับอนุญาตจากรัฐสภาปากีสถานให้ประกาศยอมรับการคงอยู่ในฐานะประเทศเอกราชใหม่ของบังคลาเทศ ทั้งนี้ปากีสถานเห็นว่า การยอมรับบังคลาเทศจะส่งผลให้ปากีสถานได้รับการยอมรับมากขึ้นในกิจการและประชาคมระหว่างประเทศ และยังช่วยแก้ไขปัญหาเรื่องนักโทษให้ลุล่วงไปด้วยดี และแม้ปากีสถานจะไม่รับรอง ประเทศบังคลาเทศก็ได้เกิดขึ้นแล้วและก็คงอยู่อย่างนั้นไม่สามารถล้มเลิกการรับรองของนานาประเทศได้ จนเดือนเมษายน

²¹Pramod Kumur Mishra, "Trilateralism in South Asia", *Asian Survey*:631-632.

ค.ศ. 1974 รัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศของทั้งสามประเทศได้ลงนามข้อตกลงร่วมกันในการส่งมอบตัวนักโทษทั้ง 195 คนกลับปากีสถาน เพื่อเป็นการขอโทษต่อรัฐบาลปากีสถาน ในขณะเดียวกัน รัฐบาลปากีสถานก็แสดงความเสียใจอย่างสุดซึ้งต่อเหตุการณ์รุนแรงที่นักโทษเหล่านั้นได้กระทำลงไป เหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่ตึงเครียดและการเริ่มต้นของหลักการให้และรับ²²

4.5.5 สมาคมเอเชียใต้เพื่อความร่วมมือในภูมิภาค (South Asian Association for Regional Cooperation-SAARC) 8 ธันวาคม ค.ศ. 1985

ในช่วงระหว่างปี ค.ศ.1977-1980 ประธานาธิบดีซีออร์ ราห์มาน (Ziaur Rahman) ของบังกลาเทศได้เดินทางไปเยือนประเทศต่าง ๆ ในเอเชียใต้พร้อมกับเสนอความคิดที่จะสร้างบรรยากาศความเข้าใจกันที่ดีขึ้นของประเทศในเอเชียใต้ และความจำเป็นอย่างเร่งด่วนในการตั้งสถาบันสำหรับความร่วมมือของประเทศในเอเชียใต้ โดยเน้นถึงผลประโยชน์ร่วมกันและไม่ใช้การก่อตั้งกลุ่มทางการเมืองหรือเปลี่ยนแปลงหลักการใด ๆ ของความไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด

ในช่วงระหว่างการเตรียมการสถาปนาสมาคมเอเชียใต้เพื่อความร่วมมือในภูมิภาคนี้ นั้น อินเดียเกรงว่าประเทศเล็ก ๆ ที่มีพรมแดนติดกับอินเดียจะใช้องค์การความร่วมมือดังกล่าวรวมกลุ่มกันต่อต้านอินเดีย อย่างไรก็ตามในท้ายที่สุดอินเดียก็เห็นด้วยกับหลักการเพราะว่าองค์การดังกล่าวสามารถเป็นประโยชน์ต่ออินเดียที่จะดำเนินนโยบายของตนในเอเชียใต้ ปากีสถานเองก็เกรงว่าความร่วมมือระดับภูมิภาคใด ๆ ก็ตามจะทำให้อินเดียมีความชอบธรรมในการครอบงำภูมิภาคเอเชียใต้ในด้านต่างๆจึงเข้าร่วมองค์การนี้เพื่อสร้างความสมดุลให้กับตำแหน่งทางการเมืองในภูมิภาคของตน เพื่อไม่ถูกโดดเดี่ยวจากประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาค นอกจากนี้ การที่ทั้งคู่ตัดสินใจเข้าร่วมองค์การดังกล่าวยังสืบเนื่องมาจากความเข้มข้นของการแข่งขันแทรกแซงของมหาอำนาจในภูมิภาค อินเดียหวังว่าองค์การนี้อาจช่วยดึงปากีสถานออกจากจีนและสหรัฐอเมริกา ขณะเดียวกันปากีสถานก็หวังว่าองค์การนี้จะดึงอินเดียออกจากโซเวียตเช่นกัน²³

หลังจากที่ข้อเสนอของบังกลาเทศได้รับความเห็นชอบแล้ว ในวันที่ 20-24 เมษายน ค.ศ. 1981 ได้มีการประชุมระดับปลัดกระทรวงการต่างประเทศขึ้นเป็นครั้งแรก ณ กรุงโคลัมโบโดยทั้ง 7 ประเทศในเอเชียใต้ได้แก่อินเดีย ปากีสถาน เนปาล บังกลาเทศ ภูฏาน ศรีลังกา และ

²² Ibid., p.633.

²³ Imtiaz H. Bokhari, "South Asian regional cooperation: progress, problems, potential, and prospect," *Asian Survey* 25(April 1985):374-375.

มัลดีฟส์ได้แสดงเจตจำนงร่วมกันว่าความร่วมมือในระดับภูมิภาคเป็นสิ่งจำเป็น และนำไปสู่การสถาปนา "ปฏิญญาว่าด้วยความร่วมมือในภูมิภาคเอเชียใต้"(South Asian Regional Cooperation - SARC Declaration หรือ Delhi Declaration on South Asian Regional Co-operation) ขึ้นในวันที่ 2 สิงหาคม ค.ศ.1983 ภายหลังจากการประชุมเป็นเวลา 2 วันของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ทั้ง 7 ประเทศ ณ กรุงนิวเดลี พร้อมกันนี้ได้มีการลงนามในโครงการการดำเนินงานร่วมกัน (Integrated Programme of Action-IPA) เพื่อร่วมมือกันในด้านต่าง ๆ 9 สาขา ได้แก่ การเกษตร การพัฒนาชนบท การอุดมศึกษา การโทรคมนาคม การขนส่ง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การสาธารณสุขและประชากร การไปรษณีย์ การกีฬาศิลปะและวัฒนธรรม โดยกำหนดให้แต่ละประเทศสมาชิกรับมอบหมายให้เป็นผู้ประสานงานของกลุ่มในแต่ละสาขาของความร่วมมือ จุดมุ่งหมายของความร่วมมือในภูมิภาคเอเชียใต้มีดังนี้คือ เพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนในเอเชียใต้ เพื่อกระตุ้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เพื่อยกระดับและส่งเสริมการรวมตัวกันเพื่อพึ่งพากันเอง เพื่อสร้างความไว้วางใจและเข้าใจอันดีระหว่างกันในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน เพื่อยกระดับการประสาน งานและการช่วยเหลือกันในด้านต่าง ๆ (ไม่กล่าวถึงด้านการเมือง) เพื่อสร้างความร่วมมือและการประชุมระหว่างประเทศในกรอบของผลประโยชน์ร่วมกัน เพื่อร่วมมือกับองค์การระหว่างประเทศและภูมิภาคที่มีหลักการและจุดมุ่งหมายเหมือนกัน และได้มีการตกลงให้ถือหลักการว่า การตัดสินใจของสมาชิกเอเชียใต้เพื่อความร่วมมือและได้มีการตกลงกันให้ถือหลักเอกฉันท์ และตัดเรื่องปัญหาการเมืองสองฝ่ายที่มีความขัดแย้งกันออกจากการพิจารณาของสมาคม²⁴

4.6 ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับการเมืองภายในจัมมู-แคชเมียร์

การเมืองภายในส่วนพื้นที่แคชเมียร์ 1 ส่วน ที่ปากีสถานควบคุมอยู่ค่อนข้างมีความเรียบร้อย แต่อีก 2 ส่วนที่อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาลอินเดียนั้นค่อนข้างที่จะมีปัญหา โดยที่อินเดียพยายามเข้าไปมีบทบาทที่มากขึ้นในการเมืองภายในของแคชเมียร์ รัฐบาลอินเดียได้เปิดการเจรจากับนาซิค อับดุลลาห์อีกครั้งและสามารถบรรลุข้อตกลงกันได้ในวันที่ 13 พฤศจิกายน ค.ศ. 1974 หรือข้อตกลงแคชเมียร์ ประกาศในรัฐสภาแคชเมียร์ในวันที่ 25 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1975 แสดงการยอมรับว่าแคชเมียร์เป็นหน่วยที่เป็นองค์ประกอบหนึ่งของอินเดียตามรัฐธรรมนูญของอินเดีย และจะไม่มีกฎหมายใดที่จะจัดทำขึ้นโดยสภานิติบัญญัติของรัฐจัมมู-แคชเมียร์ที่จะหาทางเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญของรัฐจัมมู-แคชเมียร์ เว้นเสียแต่ว่าร่างกฎหมายนั้นได้รับความเห็นชอบจากนายกรัฐมนตรีของอินเดียเสียก่อน อย่างไรก็ตาม กฎหมายอินเดีย มาตรา 370 ยังคงรักษาเนื้อความไว้ตามเดิมซึ่งมีวัตถุประสงค์ในเบื้องต้น ที่จะให้อำนาจการปกครองตนเองที่มากขึ้นแก่แคชเมียร์

²⁴พิพัฒน์ หนูนา, "ปากีสถาน," ใน เอเชียรายปี 2529/1986, อภิญา รัตนมงคล ภาส,บรรณาธิการ(กรุงเทพฯ : ศูนย์การพิมพ์พลชัย, 2529),หน้า 177-178.

มากกว่ารัฐ อื่น ๆที่อยู่ในอินเดีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของมาตรการรัฐสวัสดิการ สังคม วัฒนธรรม เป็นต้น จากนั้นอินเดียได้ร้องขอให้นายไซอิด เมียร์ ควอสิม (Syed Mir Qasim) ลาออกจากตำแหน่งผู้นำหรือมุขมนตรีในแคชเมียร์และแต่งตั้งให้นายซิค อับดุลลาห์ขึ้นดำรงตำแหน่งแทน

การเจรจาต่อรองของนายอับดุลลาห์กับอินเดียไม่ถูกต้องด้านอะไรมากนักในแคชเมียร์ พรรคจามาต-อี-อิสลามิ (the Jamaat-I- Islami) ที่พยายามเรียกร้องให้มีการรวมตัวกับปากีสถานตามพื้นฐานของศาสนาทำการประท้วงเพียงเล็กน้อยและไม่นาน ต่อมาภาวะการเป็นผู้นำแคชเมียร์ของนายอับดุลลาห์ได้ถูกทำให้มีความชอบธรรมมากขึ้น โดยการเลือกตั้งต่อมาใน ค.ศ. 1977 เพราะนายอับดุลลาห์ได้รับสนับสนุนอย่างท่วมท้นและถือเป็นการเลือกตั้งที่ยุติธรรมที่สุดอีกด้วย นายอับดุลลาห์ปกครองแคชเมียร์จนกระทั่งสิ้นชีวิตลงในปี ค.ศ. 1982 ในช่วงระยะเวลาที่เขาปกครองอยู่นั้น แคชเมียร์ดูเหมือนดินแดนที่เงียบสงบ รวากับว่าปัญหาแคชเมียร์ได้รับการแก้ไขสำเร็จลงแล้วอย่างดี และยังเป็นสิ่งที่ช่วยสนับสนุนการควบคุมของอินเดียว่าเป็นที่ยอมรับของประชาชนและชาวแคชเมียร์พอใจที่จะอยู่กับอินเดียอีกด้วย

4.6.1 การเพิ่มอำนาจการปกครองในจัมมู-แคชเมียร์ของอินเดียในส่วนที่อินเดียควบคุมอยู่ในทศวรรษที่ 80

นายฟารุค อับดุลลาห์ ลูกชายของนายซิค อับดุลลาห์ขึ้นดำรงตำแหน่งผู้นำของแคชเมียร์แทนบิดาของเขาด้วยชัยชนะของพรรคเนชันแนล คอนเฟอเรนซ์ที่มีต่อ พรรคคองเกรสอย่างงดงาม นางอินทรีรา คานธีเริ่มเข้าทำการแทรกแซงโดยการสนับสนุนพรรคคองเกรสอย่างเด่นชัด โดยอ้างเหตุผลว่าเพื่อผลประโยชน์ของชาวฮินดูในจัมมู และได้ขับไล่รัฐบาลของนายฟารุคออกด้วยเหตุผลว่ารัฐบาลขาดเสถียรภาพสนับสนุนการบริหารงานข้างมากในสภาฯ แม้นายฟารุคจะได้รับการสนับสนุนจากประชาชนระดับล่างแต่ไม่แข็งแรงพอที่จะต่อสู้หรือคัดค้านการกระทำของเดลีได้ การขับไล่ นายฟารุคออกจากตำแหน่งสร้างความแตกแยกครั้งใหม่ให้เกิดขึ้นในการเมืองภายในแคชเมียร์

ในปีค.ศ. 1986 ภายหลังจากการถึงแก่อสัญกรรมของนางอินทรีรา คานธี พรรคคองเกรสเสนอโครงการที่จะจัดตั้งรัฐบาลผสมร่วมกันกับพรรคเนชันแนล คอนเฟอเรนซ์ ถ้าทั้ง 2 พรรคชนะการเลือกตั้ง นายฟารุคยอมรับข้อเสนอนี้เพื่อตัดปัญหาการเข้าแทรกแซงของอินเดีย ดังนั้นจากผลของการเลือกตั้งปี ค.ศ. 1987 ได้ทำให้ทั้งสองพรรคได้จัดตั้งรัฐบาลผสมขึ้นมาจริง ๆ อย่างไรก็ตาม การเลือกตั้งในครั้งนี้แสดงให้เห็นถึงแนวโน้มที่พรรคที่ชูประเด็นในเรื่องของศาสนาได้มีบทบาทมากขึ้น พรรคแคชเมียร์รีอิต (Kashmiriat) ซึ่งเกิดจากการรวมตัวของมุสลิมพวกมุสลิมยูไนเต็ด ฟรอนท์ (Muslim United Front-MUF) ที่ในอดีตเป็นพรรคที่ชูประเด็นในเรื่องของศาสนา

แต่ไม่ได้รับการสนับสนุนเท่าที่ควรจะเป็นเช่น ในค.ศ. 1972 พรรคจามาต-อี-อิสลามมีได้เพียง 5 ที่นั่ง และ ในปี ค.ศ. 1977 ได้ 1 ที่นั่งและในปี ค.ศ. 1983 ไม่ได้ที่นั่งเลย แต่สำหรับการเลือกตั้งในค.ศ. 1987 นี้ พรรคมุสลิม ยูไนเต็ด ฟรอนท์ได้รับการสนับสนุนมากกว่าที่เคยเป็นมาก่อน ต่อมาในปีเดียวกัน เกิดจลาจลต่อต้านรัฐบาลของนายฟารุก มุสลิมหัวรุนแรงทำการเผาธงอินเดียและเรียกนายฟารุกว่าเป็นผู้ทรยศต่อชาวแคชเมียร์ เกิดการปะทะกันจนมีผู้เสียชีวิต กระแสการต่อต้านรัฐบาลของนายฟารุกมีมากขึ้น โดยการกล่าวหาว่าทั้งนายฟารุกและพรรคองเกรสรวมหัวกันจัดการเลือกตั้งเพื่อให้ได้มาซึ่งเสียงส่วนใหญ่และเข้าปกครองแคชเมียร์โดยปราศจากความชอบธรรม ปราศจากความบริสุทธิ์ของขบวนการเลือกตั้ง ความไว้วางใจของชาวแคชเมียร์ต่อนายฟารุกมีลดน้อยลงหลังจากการเลือกตั้งสิ้นสุดลง

4.6.2 การแทรกแซงของปากีสถานในจัมมู-แคชเมียร์ส่วนที่อินเดียครอบครองและกำหนดกลุ่มมุสลิมหัวรุนแรงที่เข้มแข็ง

ในปี ค.ศ. 1953 อินเดียได้สังขังคุณนายซีก อับดุลลาห์ ผู้นำชาตินิยมชาวแคชเมียร์ ในครั้งนั้นไม่มีการต่อต้านที่มากพอต่อการจลาจลได้ เพราะแคชเมียร์ยังไม่มีชนชั้นกลางมากพอที่จะรวมกำลังกัน ในปี ค.ศ. 1989 ชนชั้นกลางได้เพิ่มจำนวนมากขึ้นและขณะเดียวกันกองทัพของปากีสถานก็มีความเข้มแข็งขึ้นด้วยเช่นกันจากความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกา นอกจากนั้นนายพลเชียร์ อุล ฮัก ประธานาธิบดีคนใหม่ของปากีสถานได้มีนโยบาย “การสร้างความเป็นอิสลาม” ให้เกิดขึ้นในปากีสถาน เมื่อปัญหาแคชเมียร์ระอุขึ้น พรรคชาตินิยมแคชเมียร์จึงหันเข้าหาความช่วยเหลือจาก ปากีสถาน วิกฤตการณ์ในแคชเมียร์ในช่วงทศวรรษที่ 80 ส่วนหนึ่งเกิดจากการที่ขบวนการเรียกร้องเอกราชในแคชเมียร์ได้เคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลอินเดีย และเรียกร้องเอกราชอย่างรุนแรงมากขึ้น มีการจัดตั้งกองกำลังติดอาวุธเข้าโจมตีที่ตั้งทางทหารของรัฐบาลอินเดีย ทำให้อินเดียกล่าวหาปากีสถานว่าเป็นผู้อยู่เบื้องหลังความวุ่นวายต่าง ๆ ในแคชเมียร์ ในขณะที่ปากีสถานกล่าวหาว่าอินเดียปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมต่อชาวมุสลิมในแคชเมียร์ ขบวนการแบ่งแยกดินแดนชาวแคชเมียร์ที่ดำเนินการเรียกร้องให้มีการแยกตัวออกจากอินเดีย โดยมี กลุ่มสำคัญ ๆ ดังนี้คือ

ก) ขบวนการปลดปล่อยแห่งชาติจัมมูและแคชเมียร์(Jammu and Kashmir National Liberation Front: JKRLF) เป็นขบวนการที่เก่าแก่ที่สุดมีการจัดองค์กรที่ดี มีสมาชิกจำนวนมาก มีอำนาจในการต่อรองทั้งทางด้านการเมืองและทางทหาร ได้รับการสนับสนุนจากจีนและปากีสถาน จัดตั้งขึ้นในปีค.ศ. 1966 โดยนายมัคบูล บัทท์(Maqbool Butt) มีที่ดำเนินการอยู่ที่เมืองราวาลปินดี แม้ว่าขบวนการนี้จะได้รับสนับสนุนจากปากีสถาน แต่มีอุดมการณ์ของตนเองว่า

ต้องการเอกราชปกครองตนเอง โดยไม่ต้องการเข้าร่วมกับทั้งอินเดียหรือปากีสถาน²⁵ ฐานปฏิบัติการอยู่ตามบริเวณชายแดนปากีสถานและมีการส่งกองกำลังเข้าไปแทรกซึมในเมืองศรีนาการ์ในแคชเมียร์อีกด้วยเพื่อลอบโจมตีทหารของอินเดีย และทำการปฏิบัติการทางจิตวิทยาปลุกระดมมวลชนให้ชาวแคชเมียร์ทำการเดินขบวนประท้วงต่อต้านรัฐบาลอินเดีย โดยมีนักศึกษา ชั้นชั้นกลาง และประชาชนในชนบทเป็นฐานกำลังสนับสนุน

ข) อิซบัล มุจาฮิดีน (Hizbul Mujahedin- Party of the Holy Warrior) เริ่มจัดตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1987 เป็นขบวนการมุสลิมหัวรุนแรงทำการสนับสนุน พรรคจามาต-อี-อิสลามี่ที่ต้องการให้แคชเมียร์เข้าร่วมกับปากีสถานเนื่องจากความใกล้ชิดทางศาสนา มีกองกำลังทหารที่มีความเข้มแข็งใกล้เคียงกับขบวนการปลดปล่อยแห่งชาติจัมมูและแคชเมียร์ ดังนั้นปากีสถานจึงให้การสนับสนุนขบวนการที่ 2 นี้มากกว่าขบวนการแรก แต่ยอมรับว่าให้การสนับสนุนทางการเมืองเท่านั้น²⁶

ค) อิสลามิก จามาต-อี-ตุลบา (Islamic Jamast –e-Tulba) ขบวนการนี้ได้รับการจัดตั้งขึ้นโดยกลุ่มนักศึกษาฝ่ายขวาที่นิยมปากีสถาน มีอุดมการณ์การต่อสู้เพื่อที่จะนำแคชเมียร์เข้าร่วมกับปากีสถาน ได้จัดการชุมนุมประท้วงอินเดียเช่นในปีค.ศ.1983 ได้จัดการเดินขบวนต่อต้านการครอบครองทางด้านวัฒนธรรมของอินเดีย และในวันที่ 14 สิงหาคม ซึ่งเป็นวันชาติของปากีสถานทุก ๆ ปี สมาชิกของกลุ่มจะนำธงชาติของปากีสถานไปประดับในสถานที่สำคัญ ๆ ต่างๆ ในศรีนาการ์ และในวันถัดมาคือวันที่ 15 สิงหาคม ซึ่งเป็นวันชาติของอินเดีย ขบวนการนี้ก็จะก่อเหตุและสร้างความวุ่นวายให้เกิดขึ้น กลุ่มนี้ได้รับสนับสนุนการฝึกอาวุธจากปากีสถาน²⁷

จากที่กล่าวมา ขบวนการเรียกร้องเอกราชแคชเมียร์จากอินเดียสามารถแบ่งออกตามอุดมการณ์ไปเป็น 2 กลุ่มใหญ่ด้วยกันคือ กลุ่มที่ต้องการได้เอกราชและชาวแคชเมียร์ได้มีอิสระในการปกครองตนเอง กับกลุ่มที่ต้องการได้เอกราชมาและทำการเข้าร่วมกับปากีสถานในภายหลัง โดยในกลุ่มหลังนี้ส่วนมากมักใช้ความรุนแรงและอาวุธในเรียกร้องให้ได้มาตามอุดมการณ์ของตนซึ่งค่อย ๆ มีบทบาทเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ภายหลังจากการเปลี่ยนท่าทีการดำเนินความสัมพันธ์กับอินเดีย

²⁵“Interview,” *Time*, 135(February 1990): 10.

²⁶Tatyana L. Shumianin, “Indian’s foreign policy: introduction of global and regional aspects,” *Asian Survey* 28 (Nov 1988): 1166.

²⁷Mohan Ram, “A Stricky Wicket,” *Far Eastern Economic Review* (22 December 1983): 38-40.

ของปากีสถานเปลี่ยนแปลงไป รัฐบาลอิสลามาบัดใช้การสู้รบในแคชเมียร์เป็นเครื่องมือขยายการฝึกฝนการก่อการร้ายและการสนับสนุนปฏิบัติการของกองกำลังอิสลามในทุก ๆ ที่ทั่วโลกด้วย และเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว หน่วยข่าวกรองปากีสถาน หรือไอเอสไอได้ตั้ง "มาร์กัส-ดาวาร์" หรือศูนย์สนับสนุนกิจกรรมอิสลามทั่วโลกขึ้น โดยดึงนายทหารจากอัลจีเรีย ซูดาน และอียิปต์ที่ผ่านประสบการณ์การสู้รบมากกว่าทศวรรษมาเป็นผู้ฝึกสอนทักษะการสู้รบ ส่วนทางด้านจิตใจ นายมุลาวี ซากิ ผู้นำทางจิตวิญญาณของศูนย์ได้กล่อมเกล่าให้ผู้ก่อการร้ายเข้ารับการฝึกอบรมในศูนย์ต่อสู้เพื่อปลดปล่อยดินแดนของพระอัลลาห์จากคนนอกศาสนาและเพื่อทำสงครามศักดิ์สิทธิ์

ตั้งแต่ต้นปีค.ศ. 1992 เป็นต้นมานักรบเหล่านี้ได้ถูกส่งเข้าไปในแคชเมียร์เสรีเพื่อเข้าค่ายฝึกอบรมที่ทางกองทัพปากีสถานสร้างให้ หลังจากฝึกเสร็จก็จะถูกส่งไปปฏิบัติการในแคชเมียร์ส่วนปกครองของอินเดีย และทหารรับจ้างมุญาฮิดีนเหล่านี้เองที่มีบทบาทสำคัญในการต่อสู้และการปะทะกันของอินเดียและปากีสถานในแคชเมียร์เป็นระยะ ๆ ในเวลาต่อมา*(ดูเพิ่มเติมภาคผนวก ฎ)²⁸*

4.7 ความสัมพันธ์ที่ไม่แน่นอนระหว่างอินเดีย-ปากีสถาน

ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดีย-ปากีสถานภายหลังจากการเป็นปรปักษ์กันในทศวรรษที่ 70 คือการลดความตึงเครียดในทศวรรษต่อ ๆ มาโดยมีการต่อรองแบบเงียบ ๆ ซึ่งเป็นความพยายามของทั้งสองฝ่ายที่จะสร้างความร่วมมือในหลาย ๆ รูปแบบไม่ว่าจะเป็นในรูปของข้อตกลงทวิภาคี รวมทั้งพหุภาคีของประเทศในภูมิภาค เช่น การเข้าเป็นสมาชิกสมาคมเอเชียใต้เพื่อความร่วมมือในภูมิภาคในปีค.ศ. 1985 การลงนามในข้อตกลงอิสลามาบัด-นิวเดลีในการเชื่อมต่อโทรศัพท์สายด่วนเข้าหากัน และข้อตกลงอย่างเป็นทางการที่จะไม่ทำร้ายการติดตั้งอาวุธนิวเคลียร์ของกันและกัน นอกจากนี้ยังมีมาตรการสร้างความมั่นใจโดยให้มีการคุยกันในระดับทหารของทั้งสองฝ่ายในทุกสัปดาห์²⁹

อย่างไรก็ตามปัญหาความขัดแย้งที่ถือเป็นผลประ โยชน์สำคัญอย่างยิ่งवादต่อทั้งสองประเทศในเรื่องแคชเมียร์ยังไม่ได้รับการแก้ไขให้ลุล่วง เมื่ออินเดียยังคงยืนยันการแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยสองประเทศในระดับทวิภาคีตามกรอบข้อตกลงสิมลา ค.ศ. 1972 ปากีสถานพยายามจะ

²⁸ ทัศนีย์ สาลีโกชนน์, "พลิกปมขบวนการก่อการร้ายแคชเมียร์," เนชั่นสุดสัปดาห์ 8 (10-16 มิถุนายน 2542):74.

²⁹ Mario E. Carranza, "Rethinking Indo-Pakistani nuclear relations: condemned to nuclear confrontation," *Asian Survey* 36 (June 1996):561-562.

ทำให้ปัญหานี้เป็นเรื่องระหว่างประเทศ โดยทำการเสนอปัญหาความขัดแย้งนี้ต่อที่ประชุมระหว่างประเทศในเวทีต่าง ๆ ว่าให้ดำเนินตามมติสหประชาชาติ ค.ศ.1949 ซึ่งจะต้องมีการจัดประชามติขึ้นในแคชเมียร์ ความตึงเครียดทั้งหมดนี้ส่งผลกระทบต่อสถานการณ์ตลอดเส้นหยุดยิงในแคชเมียร์ ในทศวรรษที่ 80 ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดีย-ปากีสถานได้ถูกทำให้แย่ลงเป็นอย่างมากซึ่งเป็นผลมาจากการสนับสนุนกลุ่มซิกข์และกลุ่มแบ่งแยกดินแดนหัวรุนแรงของปากีสถาน ซึ่งเป็นการบั่นทอนความมั่นคงทางการเมืองและผลประโยชน์ของอินเดียโดยตรง³⁰

4.7.1 การก่อการร้ายแบ่งแยกดินแดนจัมมู-แคชเมียร์ในส่วนที่อินเดียครอบครองปี

ค.ศ.1989

นายคานธีได้พยายามติดต่อกับปากีสถานเพื่อหาทางยุติข้อพิพาทชายแดนในจัมมู-แคชเมียร์ และนายฮูมาюн ข่าน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศปากีสถานได้แถลงเมื่อวันที่ 18 มิถุนายน ค.ศ. 1989 ว่า อินเดียและปากีสถานได้บรรลุข้อตกลงร่วมกันเกี่ยวกับการถอนทหารของทั้งสองฝ่ายที่เข้าประจำการตั้งแต่ปี ค.ศ. 1972 ออกจากดินแดนแคชเมียร์ อย่างไรก็ตาม แถลงการณ์ที่กล่าวมานี้ไม่ส่งผลในทางปฏิบัติเท่าใดนัก เพราะปัญหาความขัดแย้งพื้นฐานยังคงมีอยู่ กองทหารของทั้งฝ่ายอินเดียและปากีสถานจะเคลื่อนตัวไปยังแคชเมียร์อีกเมื่อไรก็ได้และไม่สามารถสร้างความพอใจให้กับกลุ่มแนวร่วมปลดปล่อยจัมมู-แคชเมียร์ได้ จึงได้ออกปฏิบัติการก่อการร้ายตั้งแต่ต้นเดือนธันวาคม ค.ศ. 1989³¹

ต่อมาวันที่ 17 มกราคม ค.ศ.1990 นายวี พี ซิงห์นายกรัฐมนตรีอินเดียได้แต่งตั้ง นายจ๊ก โมฮัน(Jagmohan)เป็นผู้ว่าราชการรัฐแคชเมียร์เพื่อคลี่คลายสถานการณ์ให้ดีขึ้นซึ่งยังผลให้นายฟารุค อับดุลลาห์ผู้นำคนเดิมต้องลาออกจากตำแหน่ง อย่างไรก็ตามแม้ว่านายจ๊ก โมฮันพยายามจะลดกำลังทหารอินเดียในแคชเมียร์ลง ตลอดจนจัดหางานให้คนว่างงานทำ รวมทั้งรับฟังความทุกข์ยากของประชาชนมากขึ้นแต่ก็ไม่สามารถเอาชนะใจชาวแคชเมียร์ได้ สถานการณ์ต่าง จึงไม่ดีขึ้นเลย ในช่วงเดือนมกราคมภายหลังการเข้ารับตำแหน่งของนายวี. พี. ซิงค์ได้เพียงเดือนเดียว ขบวนการก่อการร้ายแบ่งแยกดินแดนแคชเมียร์ได้เริ่มออกปฏิบัติการที่รุนแรง ลอบสังหารเจ้าหน้าที่ระดับสูงของอินเดีย จัดการชุมนุมประท้วงเพื่อเรียกร้องให้มีการแยกดินแดนแคชเมียร์ออกจากอินเดีย

³⁰Tatyana L. Shumianin, "Indian's foreign policy: introduction of global and regional aspects," *Asian Survey*:1165.

³¹พัฒนาพงศ์ ประคัลภ์พงศ์, "อินเดีย," ใน เอเชียรายปี 1990/2533, อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์ และวรศักดิ์ มหัทธโนบล, บรรณาธิการ(กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2533), หน้า 254-256.

จนการปะทะกัน ทางทหารแคชเมียร์จึงประกาศภาวะเคอร์ฟิว ห้ามออกนอกเคหะสถานในเมืองศรีนาการ์ หากใครละเมิดสามารถยิงได้ทันที และใช้ความรุนแรงในการจัดการ ในวันที่ 20 มกราคม ค.ศ. 1990 ชาวแคชเมียร์ได้ออกมาชุมนุมประท้วงการจับกุมผู้ต่อต้านรัฐบาลอินเดียโดยไม่สนใจประกาศห้ามออกนอกเคหะสถานของทางการแต่อย่างใด เจ้าหน้าที่ตำรวจจึงได้ยิงผู้ประท้วงยังผลให้มีผู้เสียชีวิตบาดเจ็บถึง 32 คน¹²

นับแต่นั้นมากลุ่มมุสลิมหัวรุนแรงจึงเริ่มเปิดฉากโจมตีทหารอินเดียซึ่งประจำอยู่ประมาณ 40,000 คน มีการลอบวางระเบิดถล่มธนาคาร ร้านค้าต่าง ๆ ในศรีนาการ์ อินเดียได้ประณามปากีสถานว่าเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือกับฝ่ายต่อต้านรัฐบาลอินเดียในแคชเมียร์ นอกจากนั้นชาวปากีสถานประมาณ 150 คนได้ล่องลำพรมแดนเข้าไปเดินขบวนร่วมกับชาวมุสลิมในแคชเมียร์ของอินเดียเพื่อสนับสนุนเพื่อนร่วมศาสนา แต่ถูกทหารอินเดียยิงบาดเจ็บเป็นจำนวน 12 คนและเสียชีวิต 3 คนสร้างความโกรธแค้นให้กับชาวปากีสถานถึงกับมีการเดินขบวนครั้งใหญ่ตามเมืองต่างๆ เพื่อกดดันให้นางเบนาซีร์ บุตโตดำเนินนโยบายเผชิญหน้ากับอินเดีย ทางด้านอินเดียเอง พรรคคองเกรสและพรรคฮินดูฝ่ายขวา (Youth Wing of Hindu Nationalist Bharatiya Janata Party) ก็ปลุกระดมประชาชนอินเดียให้ต่อต้านปากีสถานเช่นเดียวกัน ทั้งสองประเทศได้เตรียมทหารพร้อมเต็มอัตราศึก ต่อมารัฐบาลอินเดียได้นำภาพของหน่วยสืบราชการลับที่ชี้ชัดว่าปากีสถานบางกลุ่มเป็นตัวบงการอยู่เบื้องหลังวิกฤตการณ์นี้จริงและยอมรับว่าสมรรถนะทางการรบของปากีสถานยังด้อยกว่าอินเดียดังนั้น การให้การสนับสนุนและการฝึกอบรมให้กับกลุ่มกองโจรจะช่วยรักษาความเสี่ยงและผลประโยชน์ได้มากกว่าการดำเนินนโยบายเผชิญหน้า¹³

รัฐบาลอินเดียเข้าดูแลและรักษาการเพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยและสร้างสันติภาพให้กลับคืนมาโดยการยุบรัฐสภาของจัมมู-แคชเมียร์และนับเป็นครั้งแรกที่รัฐบาลอินเดียยอมรับว่าการเลือกตั้งเมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. 1987 มีการทุจริต และเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ฝ่ายต่อต้านอินเดียมีอิทธิพลเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ปากีสถานเองก็แสดงท่าทีอ่อนลงโดยประธานาธิบดีกุลัม อิชฮัก ข่าน (Ghulam Ishaq Khan) แห่งปากีสถานได้ประกาศให้สื่อมวลชนลดการวิพากษ์วิจารณ์หรือช่วยให้เกิดสงครามระหว่างสองประเทศได้ ความตึงเครียดของทั้งสองประเทศจึงค่อย ๆ ผ่อนคลายลง

¹²ปรีชา พงศ์ทองคำ, “อินเดีย,” ใน เอเชียรายปี 1991/2534, ปราณี ทิพย์รัตน์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 272-276.

¹³เรื่องเดียวกัน, หน้า 278.

4.7.2 การเลือกตั้งในรัฐจัมมู-แคชเมียร์ในส่วนที่อินเดียครอบครอง ปีค.ศ.1996

ปัญหาระหว่างอินเดีย-ปากีสถานกรณีแคชเมียร์ดูเหมือนจะหาข้อยุติลงได้ยาก การปะทะกันของกองกำลังของทั้งสองฝ่ายเกิดขึ้นเป็นระยะ ๆ และรุนแรงมากยิ่งขึ้นในปีค.ศ. 1993 เมื่ออินเดียทำการปิดล้อมมัธยมศึขรตบาลอันศักดิ์สิทธิ์ของชาวแคชเมียร์ในเดือนตุลาคม เนื่องจากอินเดียสืบทราบมาว่าเป็นที่ซ่อนสมุกลุ่มมุสลิมหัวรุนแรงที่ต้องการทำสงครามแยกดินแดนออกจากอินเดียและ/หรือรวมเข้ากับปากีสถาน ประธานาธิบดีปากีสถาน วาซิม ซาจจาตได้ขอร้องให้นายกรัฐมนตรีอินเดีย นาราซิมฮา ราว ยุติการส่งกองกำลังปิดล้อมสุหระ์ดังกล่าว และเรียกร้องให้มีการเจรจากันในปัญหาแคชเมียร์นี้ จนกระทั่งในวันที่ 1 มกราคม ค.ศ.1994 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของทั้งสองประเทศก็ได้เริ่มพบปะเจรจากัน โดยทั้งนี้ปากีสถานได้ยกเลิกการนำปัญหาแคชเมียร์เข้าสู่ที่ประชุมสมัชชาใหญ่สหประชาชาติ ก่อนหน้านี้แล้ว แต่การเจรจาดังกล่าวไม่ก่อให้เกิดความคืบหน้าใด ๆ เพราะทั้งสองฝ่ายยังต่างยืนจุดยืนของตนเอง โดยนายฮาห์ยา ข่าน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของปากีสถานกล่าวว่า จะไม่มีการเจรจากับอินเดียอีก トラบใดที่อินเดียยังไม่หยุดการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนในแคว้นแคชเมียร์¹⁴

ในช่วงเดือนกันยายน ค.ศ. 1996 นาน 3 สัปดาห์ รัฐบาลกลางจึงได้จัดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาแห่งรัฐจัมมู-แคชเมียร์ขึ้นและประกาศผลอย่างเป็นทางการในวันที่ 2 ตุลาคม ค.ศ. 1996 นับเป็นการเลือกตั้งครั้งแรกในรัฐแห่งนี้ภายหลังจากเกิดการจลาจลขึ้นในปี ค.ศ. 1989-1990 ผลการเลือกตั้งครั้งนี้ พรรคจัมมูและแคชเมียร์ แนชั่นนัล คอนเฟอร์เรนซ์(The Jammu and Kashmir National Conference Party-JKNC) ของนายฟารุค อับดุลลาห์ อดีตมุขมนตรีประจำรัฐจัมมู-แคชเมียร์ซึ่งมีแนวโน้มสนับสนุนอินเดียได้รับชัยชนะด้วยคะแนนเสียงท่วมท้นโดยได้จำนวนที่นั่งทั้งหมด 54 ที่นั่งจากจำนวนทั้งหมด 87 ที่นั่ง พรรคคองเกรสและภารตियะ ชะนะตะได้ครองคะแนนเสียงพรรคละ 7 ที่นั่ง และ 5 ที่นั่งตามลำดับ พรรคบาฮูจัน ซามาจ(Bahujan Samaj Party-BSP) ได้ 2 ที่นั่ง พรรคซีพีไอเอ็ม (CPIM) พรรคคองเกรส(ไอ)ได้พรรคละ 1 ที่นั่งและผู้สมัครอิสระได้ 2 ที่นั่ง

ผลการเลือกตั้งครั้งนี้เป็นที่วิพากษ์วิจารณ์และตั้งข้อสังเกตว่าการที่พรรคจัมมูและแคชเมียร์ แนชั่นนัล คอนเฟอร์เรนซ์ได้รับการเลือกตั้งจำนวนมากเช่นนี้แสดงว่ากระแสด้านรัฐ

¹⁴อเนก เพิ่มวงศ์เสนีย์, “ปากีสถาน,” ในเอเชียรายปี 1994/2537, วัชรินทร์ ยงศิริ, พลพิมล ตรีโชติ, ชปา จิตต์ประทุม และมานะ มาลาเพชร, บรรณาธิการ(กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537), หน้า 293-294.

บาลอินเดียและความต้องการประกาศตัวเป็นเอกราชที่มีมาช้านานเริ่มลดความรุนแรงลง¹⁵

ในระหว่างที่อินเดียกำลังจัดการเลือกตั้งให้เกิดขึ้นในแคชเมียร์ สงครามตามแนวชายแดนก็ปะทุขึ้นทันที มีการสู้รบระหว่างกันอย่างหนัก ทำให้ทั้งสองประเทศปฏิเสธที่จะหันมาเจรจาสันติภาพกันอีก จนในวันที่ 12-14 พฤษภาคม ค.ศ. 1997 สถานการณ์ต่าง ๆ เริ่มกลับมาดีขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เมื่อ “หลักการกูจรัล”(Gujral Doctrine) ของนายกรัฐมนตรี อินเดอร์ กุมาร์ กูจรัล ของอินเดียได้ถูกนำมาใช้อีกครั้ง หลักการนี้ระบุว่า อินเดียในฐานะประเทศที่มีขนาดใหญ่กว่าประเทศเพื่อนบ้านในเอเชียสมควรที่จะประนีประนอมยอมความกับประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อประโยชน์และความปรองดองในภูมิภาคซึ่งถือเป็นดินแดนแห่งหนึ่งของโลกที่ประสบด้วยปัญหาความขัดแย้งอันเนื่องมาจากเชื้อชาติ ศาสนาที่แตกต่างกัน¹⁶ ผลการใช้หลักการนี้ ทำให้เกิดการเจรจาระหว่างนายอินเดอร์ กุมาร์ กูจรัลและนายนาвах ชารีฟ นายกรัฐมนตรีปากีสถานในวันที่ 12 พฤษภาคม ค.ศ. 1999 ซึ่งเป็นการประชุมกรอบของการประชุมสามัคคีความร่วมมือภูมิภาคเอเชียใต้โดยทั้งสองประเทศตกลงที่จะตั้งคณะกรรมการเพื่อพิจารณาประเด็นปัญหาแคชเมียร์ระหว่างกัน รวมทั้งอินเดียยังเจรจาซื้อไฟฟ้าส่วนเกินที่ปากีสถานผลิตได้รวมทั้งด้านการค้าอื่น ๆ ด้วย¹⁷

4.7.3 ความขัดแย้งอินเดีย-ปากีสถานกรณีปัญหาจัมมู-แคชเมียร์ในปีค.ศ.1999

สำหรับการเจรจาระหว่างรัฐบาลปากีสถานและอินเดียในปัญหาความขัดแย้งแคชเมียร์ยังหาข้อยุติไม่ได้และตึงเครียดมากขึ้นเมื่อพรรคภารตียะ ชะนะตะ(BJP) ของอินเดียซึ่งเป็นพรรคที่เคร่งครัดศาสนาฮินดูขึ้นเป็นรัฐบาลในวันที่ 19 มีนาคม ค.ศ. 1998 ปากีสถานได้ประกาศว่าจะดำเนินโครงการนิวเคลียร์ในประเทศขึ้นใหม่เพื่อป้องกันการคุกคามจากอินเดีย ปากีสถานมองว่าอินเดียไม่เพียงต้องการแสดงแสนยานุภาพด้านอาวุธนิวเคลียร์แต่ยังจงใจใช้อาวุธนิวเคลียร์เป็น

¹⁵ กนกพรรณ อยู่ชา, “อินเดีย,” ในเอเชียรายปี 1996/2539, วัชรินทร์ ขงศิริ, พรพิมล ศรีโชติ และชปา จิตต์ประทุม , บรรณาธิการ(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2539),หน้า 243-244.

¹⁶ Maseeh Rahman, “The Good Neighbor,” *Time* 151(25 May 1998): 29.

¹⁷ กนกพรรณ อยู่ชา, “อินเดีย,” ในเอเชียรายปี 1998/2541, วัชรินทร์ ขงศิริ, พรพิมล ศรีโชติ และชปา จิตต์ประทุม , บรรณาธิการ(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2541),หน้า 287.

เครื่องมือข่มขู่ปากีสถานให้ยอมเจรจาเพื่อยุติความขัดแย้งในเรื่องแคชเมียร์ด้วย³⁸

ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียและปากีสถานเลวร้ายมากขึ้นอย่างยิ่งปลายเดือนเมษายน ค.ศ.1999 กลุ่มทหารติดอาวุธมุสลิมได้ข้ามเขตแดนจากแคชเมียร์ที่ปากีสถานครอบครองอยู่ผ่านเขตที่แห้งแล้งและปกคลุมด้วยน้ำแข็งเพื่อเข้ายึดยอดเขาคาจิลที่ตั้งอยู่ในแคชเมียร์เขตที่อินเดียครอบครองซึ่งเชื่อว่าปกติที่การสู้รบมักเกิดขึ้นในช่วงเดือนแรกของปีที่หิมะเริ่มละลาย ทั้งนี้เนื่องจากกำหนดการเดินทางโดยรถโดยสารประจำทางเพื่อแสวงหาสันติภาพจากอินเดียไปปากีสถานของนายวัชปายี นายกรัฐมนตรีอินเดียในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.1999 แต่หลังจากนั้นเพียง 2 เดือน อินเดียและปากีสถานก็เกิดการปะทะกันอย่างรุนแรงอีกครั้งหนึ่งภายหลังจากการสู้รบครั้งรุนแรงในปีค.ศ.1989-90 ที่มียอดผู้เสียชีวิตกว่า 30,000 คน เมื่อ 10 ปีก่อนเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าการเดินทางครั้งนี้ไม่ได้ช่วยสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นได้จริง³⁹

กลุ่มกองโจรในครั้งนี้มีประมาณทั้งหมด 700 นาย มีการเตรียมการและการติดอาวุธเป็นอย่างดีและสามารถอยู่ได้นานหลายเดือนในพื้นที่ที่มีแต่หิมะปกคลุมที่ความสูง 5,000 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล และมีได้ทำการสู้รบแบบสงครามกองโจรดังที่เป็นมาในครั้งก่อน ๆ แต่เป็นการบุกเข้ายึดบังเกอร์และฐานที่มั่นบนยอดเขาคาจิลที่กองทหารอินเดียละทิ้งไปในช่วงฤดูหนาวอย่างเปิดเผยและมีระบบ มีวัตถุประสงค์เพื่อในการตัดเส้นทางยุทธศาสตร์ที่เชื่อมระหว่างศรีนการ์ เมืองหลวงของแคชเมียร์ไปยังเมืองเลห์ ซึ่งเป็นเมืองสำคัญในแคว้นลาดัคซึ่งตั้งอยู่บริเวณชายแดนจีนเพื่อสกัดกั้นการขนส่งยุทธปัจจัยและการระดมพลของกองกำลังอินเดียที่อารักขาพื้นที่ปกครองของตนในแคชเมียร์ ดังนั้นอินเดียจึงได้ดำเนินการตอบโต้ในทันที⁴⁰

ในวันที่ 8 พฤษภาคม กองทหารปืนใหญ่ของทั้งสองฝ่ายได้เริ่มยิงสู้กันโดยอินเดียต้องการขับไล่ผู้รุกรานออกไป ยังผลให้พลเรือนชาวแคชเมียร์ที่อาศัยอยู่ในบริเวณดังกล่าวทั้งสองข้างของเส้นหยุดยิงประมาณ 50,000 คนต้องย้ายบ้านเรือนหนีภัย ต่อมาวันที่ 22 พฤษภาคม กลุ่มการเมืองเตห์ริค-อี-จีฮัด (Tehrik-e-Jehad) หรือกลุ่มเคลื่อนไหวเพื่อการทำสงครามศักดิ์สิทธิ์ในแคช

³⁸ ก่องเพชร ดินกุล, "ปากีสถาน," ในเอเชียรายปี 1999/2542 วัชรินทร์ ยงศิริ, พรพิมล ตรีโชติและชปา จิตต์ประทุม, บรรณาธิการ(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), หน้า 287.

³⁹ "Kashmir's Violent Spring," *The Economist* 351(29 May - 4 June 1999):23-24.

⁴⁰ ทศนีย์ สาลีโภชน, "พลิกปมขบวนการก่อการร้ายแคชเมียร์", เนชั่นสุดสัปดาห์: 74.

เมียร์ของปากีสถานได้แถลงข่าวในเมืองมุสซัฟฟาราบัด เมืองหลวงของแคชเมียร์เสรีว่ากลุ่มคนได้ส่งนักสู้จำนวนนับร้อยไปเพื่อปลดปล่อยดินแดน 500 ตารางกิโลเมตรรอบๆ คาจิตและยังมีอีกเป็นร้อย ๆ ที่จะเข้าไปเสริมกองกำลังชุดแรก ในวันที่ 26 พฤษภาคม อินเดียเริ่มโจมตีทางอากาศกลุ่มกองโจรเป็นครั้งแรก ในวันที่ 27 พฤษภาคม ปากีสถานยิงเครื่องบินของอินเดียตก 2 ลำโดยให้เหตุผลว่าเป็นการบินล้ำน่านฟ้าปากีสถานทำให้เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ยิ่งเลวร้ายลงมากขึ้น⁴¹ และภายหลังจากการเข้าบุกกรุกเข้าไปในคาจิต ในเขตยึดครองของอินเดียได้ไกลถึง 15 กิโลเมตร มีรายงานขอดผู้เสียชีวิตของกองกำลังของอินเดียการปะทะกันในครั้งนี้จำนวนเกือบสองร้อยคน แต่การรายงานของผู้เชี่ยวชาญชาวตะวันตกพบว่าขอดผู้เสียชีวิตมีมากกว่าพันคน⁴²

สหรัฐอเมริกาได้เรียกร้องให้ปากีสถานยุติการสนับสนุนกองกำลังที่แทรกซึมอยู่ในบริเวณเทือกเขาคาจิตซึ่งส่วนมากเชื่อว่าเป็นทหารปากีสถาน แต่เจ้าหน้าที่ปากีสถานอ้างว่า ปากีสถานทำได้เพียงร้องขอให้กองกำลังเหล่านั้นถอนตัวออกเท่านั้น เพราะมันเป็นการต่อสู้ของ “นักสู้เพื่อเสรีภาพ” ซึ่งรัฐบาลปากีสถานไม่มีความรับผิดชอบใด ๆ ต่อกองกำลังดังกล่าว⁴³ และอ้างว่าไม่ได้เป็นความคิดของตนแต่เป็นความคิดของกองทัพ⁴⁴ การปะทะกันในครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า รัฐบาลปากีสถานไม่มีประสิทธิภาพ ทั้ง ๆ ที่ประธานาธิบดีปากีสถานนายซารีฟจะพยายามสร้างความสัมพันธ์กับกองทัพแล้ว แต่กองกำลังทหารของปากีสถานยังคงดำเนินการต่าง ๆ ได้อย่างอิสระ รวมทั้งการร่วมมือกันกับกองกำลังนอกกฎหมายและกลุ่มมุสลิมหัวรุนแรงเข้ารุกรานข้ามเส้นการควบคุมในแคชเมียร์ที่ปากีสถานกล่าวอ้างว่ารัฐบาลปากีสถานไม่สามารถเข้าควบคุมได้⁴⁵

จากความขัดแย้งกันระหว่างรัฐบาลปากีสถานกับกองทัพของตนดังกล่าว ได้ทำให้ปากีสถานเกิดขัดแย้งกับอินเดีย ซึ่งปากีสถานพยายามเรียกร้องให้ประเทศต่าง ๆ เข้าแทรกแซงปัญหานี้ แต่อินเดียยืนยันที่จะให้มีการแก้ไขปัญหากจากการเจรจาระดับทวิภาคีเท่านั้น ประชาคมโลกไม่สนใจต่อคำเรียกร้องของนายนาซาร์ ซารีฟที่ขอให้มีการส่งคณะผู้แทนเพื่อเข้าไปลดความตึง

⁴¹ Ahmed Rashid , Pramit Mitra and Sadanand Dhume, "Soldiering on army's role expands as civil structure withers," *Far Eastern Economic Review* 162(10 June 1999):18-19.

⁴² Sadanand Dhume and Ahmed Rashid, "On higher ground," *Far eastern Economic Review* 162(8 July 1999):11.

⁴³ "Sharif's sticky wicket," *The Economist* 352 (10 July 1999): 21.

⁴⁴ "Who really runs Pakistan?," *The Economist* 351(26 June 1999): 29.

⁴⁵ Ameen Jan, "Pakistan on a Precipice," *Asian Survey* 39(September/October 1999):712.

เดวิด ลิง สหรัฐอเมริกา กล่าวว่า จะทำการร้องขอต่อสหประชาชาติไม่ให้มีการส่งผู้แทนหรือดำเนินการใด ๆ ในเรื่องนี้ และจะสะกัดกั้นไม่ให้มีการหยิบยกประเด็นปัญหาแคชเมียร์ขึ้นในคณะมนตรีความมั่นคงสหประชาชาติอีกด้วย สิ่งที่สหรัฐอเมริกาทำคือการกดดันทางการทูตและมาตรการแซงชั้นทางเศรษฐกิจผลักดันให้ปากีสถานถอนกองกำลังออกและเคารพต่อเส้นควบคุมในแคชเมียร์ และให้มีการแก้ไขปัญหาระหว่างสองประเทศในระดับทวิภาคีไม่ใช่ระหว่างประเทศ ซึ่งนายนาวาซ ชารีฟ ตกลงในหลักการกับนายบิล คลินตัน ที่วอชิงตัน ในวันที่ 4 กรกฎาคม ค.ศ. 1999⁴⁶ แม้แต่มิตรแท้เช่นจีนยังได้แถลงการณ์ให้อินเดียและปากีสถานอดกลั้นต่อสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างมากที่สุด และเตือนว่าเป็นหน้าที่ของทั้งคู่ที่จะต้องหาทางสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในเอเชียได้ นายเจมส์ มานอร์ (James Manor) ผู้เชี่ยวชาญการเมืองเอเชียใต้ มหาวิทยาลัยซัสเซ็กซ์ กล่าวว่า "ปัญหาระหว่างอินเดีย-ปากีสถานกรณีแคชเมียร์ ถ้าจะมีการเจรจากันใหม่ เป็นไปไม่ได้ที่อินเดียจะยอมรับข้อเสนอและการช่วยเหลือจากประเทศสมาชิกถาวร 5 ชาติในคณะมนตรีความมั่นคงฯ แต่เป็นไปได้ที่ทั้งสองประเทศจะคุยกันเองด้วยเหตุผลทางทหารและการเมืองมากกว่าการกดดันจากภายนอก"⁴⁷

4.8 มหาอำนาจกับการแก้ไขปัญหัจฉมู-แคชเมียร์ (ทศวรรษที่ 70 - ปัจจุบัน)

ภายหลังความขัดแย้งด้านอุดมการณ์ทางการเมืองระหว่างสหรัฐอเมริกา-โซเวียต สงครามเย็นได้เกิดขึ้นส่งผลให้รัฐต่าง ๆ ทั่วโลก โดยในช่วงนั้นรัฐต่าง ๆ ถือเอาภัยคุกคามทางการเมืองเป็นภัยคุกคามหลักของรัฐตนซึ่งนำไปสู่ลักษณะต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- 1) การสร้างและแสวงหาพันธมิตรทางทหารในระบบระหว่างประเทศซึ่งจะอยู่รูปของการรวมกลุ่มการสร้างระบบป้องกันรวม (collective defense)
- 2) การแสวงหาหลักประกันจากระบบระหว่างประเทศโดยการเข้าร่วมเป็นภาคีของระบบความมั่นคงรวม (collective security) อันจะเป็นหลักประกันว่าประเทศจะได้รับการคุ้มครอง หากเกิดการรุกรานจากภายนอกประเทศ
- 3) การพัฒนากองทัพให้มีศักยภาพมากขึ้น โดยเฉพาะลักษณะของการพัฒนากองทัพให้มีทันสมัยในด้านต่าง ๆ มากขึ้น⁴⁸

⁴⁶“The Devil he knows,” *Far Eastern Economic Review* 162(15 July 1999): 18.

⁴⁷Shiraz Sidhva, Shada Islam and Ahmed Rashid, "The hot spot : Kashmir dispute becomes focus of the world," in *Far Eastern Economic Review* (18 June 1998):26.

⁴⁸สุรชาติ บำรุงสุข, “2010 – สงครามและความขัดแย้ง: แนวโน้มในทศวรรษแรกของศตวรรษใหม่,” *มติชนสุดสัปดาห์* 19(3 สิงหาคม 2542), หน้า 32.

ลักษณะดังกล่าวมาสามารถเห็นได้จากพฤติกรรมของทั้งอินเดียและปากีสถาน ในช่วงสงครามเย็นที่แม้จะปฏิเสธการเข้าเป็นพันธมิตรทางการทหารกับประเทศมหาอำนาจ เพื่อรักษาความไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดเอาไว้ แต่ในทางปฏิบัติทั้งสองประเทศมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับมหาอำนาจและได้รับความช่วยเหลือทั้งด้านการทหาร การเมือง การทูตและเศรษฐกิจจากมหาอำนาจมากมาย

4.8.1 ความสัมพันธ์แบบไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดหรือแบบฝักใฝ่ทุกฝ่าย

ในทศวรรษที่ 70 ภายหลังจากพ่ายแพ้ของพรรคคอมมิวนิสต์ของนางอินทรีรา คานธี ต่อการเลือกตั้งในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1977 เป็นการยุติบทบาททางการเมืองของพรรคคอมมิวนิสต์ที่ดำเนินมากกว่า 30 ปี การขึ้นสู่อำนาจของนายโมราร์จิ เดซาอี (Morarji Desai) จากพรรคจนาตา (Janata) ซึ่งถือเป็นตัวแทนพรรคการเมืองฝ่ายขวาส่งผลให้อินเดียลดความสัมพันธ์กับโซเวียต⁴⁹ และนายเดซาอีได้ดำเนินการนำอินเดียออกจากพันธมิตรต่าง ๆ ที่อนุญาตให้ต่างประเทศเข้ามาใช้ประโยชน์จากอินเดียเพื่อวัตถุประสงค์ทางการทหาร ปฏิเสธมหาอำนาจที่พยายามเข้ามาบีบบังคับในเอเชียได้ หันกลับไปรื้อฟื้นนโยบายไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดอย่างแท้จริง ลดท่าทีที่เป็นอริกับเพื่อนบ้านลง พัฒนาความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกาและจีน ในขณะที่เดียวกันก็คงความสัมพันธ์อันดีกับโซเวียตไว้ ทั้งนี้เพราะโซเวียตยังคงเป็นแหล่งความช่วยเหลือทางการทหารที่ใหญ่ที่สุดและเป็นคู่ค้าที่ใหญ่เป็นอันดับสอง (รองจากสหรัฐอเมริกา) ของอินเดียและการสนับสนุนทางการทูตของโซเวียตในสหประชาชาติก็ยังเป็นสิ่งจำเป็น อินเดียต้องการที่ลอบห่างออกจากการแข่งขันกันในเอเชียใต้ของมหาอำนาจทั้งสอง โดยการพัฒนาความสัมพันธ์กับจีน⁵⁰

รัฐบาลของนายเดซาอีพยายามสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้านโดยผ่านมาตรการสร้างความเชื่อมั่นอย่างต่อเนื่องและปฏิบัติตามข้อตกลงสิมลา ค.ศ.1972 อย่างเคร่งครัดในการรื้อฟื้นความสัมพันธ์กับปากีสถาน อีกทั้งยังสนับสนุนการสมัครเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดของปากีสถานอีกด้วยภายหลังจากปากีสถานถอนตัวออกจากการเป็นพันธมิตรทางการทหารกับสหรัฐอเมริกาภายใต้องค์การเซ็นโต ซึ่งในปากีสถานเอง ภายหลังจากทำรัฐประหาร รัฐบาลใหม่ของนายพล เจีย อุล ฮัก ต้อนรับท่าทีที่เป็นมิตรนี้ในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1979 โดยเห็นได้จากการเยือนของ

⁴⁹Rajan Menon, "India and the Soviet Union: a new stage of relations?," *Asian Survey* 18(July 1978):749.

⁵⁰Walter K. Anderson, "India in Asia: walking in a tightrope," *Asian Survey* 19 (December 1979):1242-1249.

นายชาน นาวาซ(Shah Nawaz)รัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศของปากีสถานไปยังอินเดีย และทั้งสองฝ่ายได้ให้สัญญาว่าจะยึดมั่นในข้อตกลงสัมถลาและมีการหารืออย่างต่อเนื่องในระดับทวิภาคี⁵¹

การรุกรานอัฟกานิสถานของสหภาพโซเวียตในปีค.ศ.1979

ในทศวรรษที่ 80 ภายหลังเหตุการณ์การใช้กำลังทหารบุกรุกเข้ายึดครองอัฟกานิสถานของโซเวียตเพื่อเข้าสนับสนุนกลุ่มการเมืองฝ่ายซ้ายในปี ค.ศ. 1979 แสดงให้เห็นถึงการแพร่ขยายลัทธิการใช้อำนาจทางทหาร(militarism)ของโซเวียต และเพื่อทำลายปรกาการที่ขวางกั้นตามแนวภูมิรัฐศาสตร์ในเอเชียใต้ที่จะสามารถควบคุมและติดต่อกับอินเดียได้รวดเร็วขึ้น เพิ่มรัฐบริวารในภูมิภาคนี้ สะกดกันความมั่นคงในเอเชียที่เกิดจากการพัฒนาความสัมพันธ์ชั้นปกติระหว่างอินเดีย -จีน หรืออินเดีย-ปากีสถาน และต้องการแสดงอำนาจกองทัพเรือของตนอย่างถาวรในมหาสมุทรอินเดีย ซึ่งถือเป็นการขัดต่อมติของสหประชาชาติในวันที่ 16 ธันวาคม ค.ศ.1971 ที่ประกาศให้มหาสมุทรอินเดียเป็นบริเวณของสันติภาพตลอดเวลา และมติของที่ประชุมกลุ่มประเทศไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดที่ลูกสะกะ(Lusaka) ที่เรียกร้องให้ทุกรัฐพิจารณาและเคารพมหาสมุทรอินเดียในฐานะบริเวณของสันติภาพ ปราศจากการแข่งขันของมหาอำนาจและอาวุธนิวเคลียร์⁵² ส่งผลให้อินเดียออกห่างโซเวียตมากยิ่งขึ้น แม้ในช่วง ปีค.ศ. 1981 โซเวียตพยายามเสนอความช่วยเหลืออุปกรณ์ทางทหาร ยูเรเนียมสำหรับการผลิตพลังงานนิวเคลียร์ เงินยืมเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจและน้ำมันแต่ก็ไม่สามารถหยุดการเจรจาของอินเดียเพื่อซื้ออาวุธจากอังกฤษและฝรั่งเศสได้⁵³

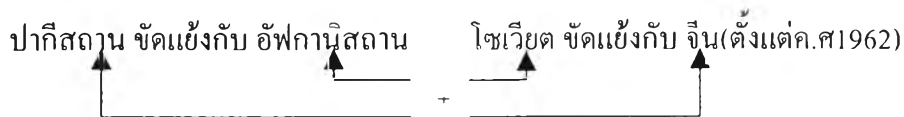
จากท่าทีที่เปลี่ยนแปลงของอินเดียและการรุกรานอัฟกานิสถานของโซเวียตไปนี้ ทำให้สหรัฐอเมริกาเริ่มมีการทบทวนผลประโยชน์ของตนเองในเอเชียใต้ใหม่ รัฐบาลของเรแกนมีนโยบายต่อต้านโซเวียต ต้องการสร้างความแข็งแกร่งทางการทหารให้กับปากีสถานซึ่งเป็นเสมือนแนวสะกดกันอิทธิพลของโซเวียตไม่ให้ขยายลงไปทางใต้ อย่างไรก็ตามปากีสถานต้องการคงความไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดเอาไว้จึงของสงวนไม่อนุญาตให้มีการตั้งฐานทัพหรือการลงนามในสนธิสัญญาทวิภาคีในด้านความมั่นคงระหว่างกัน⁵⁴

⁵¹Lawrence Ziring, "Pakistan and India: politics , personalities and foreign policy," *Asian Survey* 18(July 1978): 728-730.

⁵²B. Vivekananda, "The Indian ocean as zone of peace : problems and prospects," *Asian Survey* 21(December 1981): 1237.

⁵³Thomas Perry Thornton, "The USSR and Asia in 1982: the end of Brezhnev era," *Asian Survey* 23(January 1983): 20.

⁵⁴Fred Greene, "United States and Asia in 1981," *Asian Survey* 22(Jan 1982):8.

ข) การฝักใฝ่ตามหลักการดุลแห่งอำนาจ

ความสัมพันธ์ก่อน/ในช่วงทศวรรษที่ 80

ความขัดแย้งที่เชื่อมโยงกัน

แนวโน้มการฝักใฝ่

ปากีสถาน ขัดแย้งกับ อินเดีย และ อินเดีย ขัดแย้งกับ จีน → ปากีสถาน เป็นมิตรกับ จีน
 อินเดีย ขัดแย้งกับ จีน และ จีน ขัดแย้งกับ โซเวียต → อินเดีย เป็นมิตรกับ โซเวียต
 อัฟกานิสถาน ขัดแย้งกับ ปากีสถาน และ ปากีสถาน ขัดแย้งกับ อินเดีย → อัฟกานิสถาน
 เป็นมิตรกับอินเดีย
 จีน ขัดแย้งกับ โซเวียต และ โซเวียต ขัดแย้งกับ อเมริกา → จีนเป็นมิตรกับสหรัฐอเมริกา

ค) กลุ่มที่มีแนวโน้มว่าจะเข้าเป็นพันธมิตรกันในเอเชียได้

กลุ่มที่ 1 : ปากีสถาน จีน สหรัฐอเมริกา

กลุ่มที่ 2 : อินเดีย โซเวียต อัฟกานิสถาน

ภายหลังวิกฤตการณ์อัฟกานิสถาน ปากีสถานกลายเป็นประเทศที่มีความเข้มแข็งทางการทหารเพิ่มขึ้นอย่างมากจากการสนับสนุนของประเทศมหาอำนาจคู่แข่งของโซเวียตในทศวรรษที่ 80 ในตอนกลางและปลายทศวรรษ เมื่อนายกอร์บาชอฟได้ขึ้นเป็นประธานาธิบดีของโซเวียตพร้อมกับนโยบายกลาสนอสและเปเรสตรอยก้า นายกอร์บาชอฟได้แสดงเจตจำนงที่จะยุติปัญหาอัฟกานิสถาน โดยได้มีการลงนามในข้อตกลงสันติภาพกับอัฟกานิสถานเพื่อดำเนินการถอนทหารออกจากอัฟกานิสถานในวันที่ 7 เมษายน ค.ศ. 1988⁵⁷ และได้ทำการปรับปรุงความสัมพันธ์กับประเทศต่าง ๆ เสียใหม่รวมทั้งปากีสถานดังนี้

- 1) ยอมรับที่จะเจรจาปัญหาต่างๆ กับปากีสถานเองโดยตรงซึ่งก่อนหน้านี้โซเวียตถือว่านโยบายของปากีสถานเป็นนโยบายรับใช้สหรัฐอเมริกาจึงปฏิเสธที่จะเจรจากับปากีสถาน
- 2) เคารพต่อระบบการเมืองและกิจการภายในของปากีสถานโดยปฏิเสธที่จะออกมาต่อต้านรัฐบาลทหารของนายพลเซีย อุล ฮักที่ทำการรัฐประหารในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1977

⁵⁷รสลิน ศิริยะพันธ์, “ปากีสถาน”, ในเอเชียรายปี 1989/2532, วรศักดิ์ มหัทธโนบล และอุกฤษฏ์ ปัทมานันท์, บรรณาธิการ(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์ฯ, 2532), หน้า 274.

- 3) เชิญกลุ่มการเมืองต่าง ๆ ในปากีสถานเชื่อมขมโซเวียตเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน
- 4) ทบทวนนโยบายเศรษฐกิจเพื่อขยายความร่วมมือของทั้งสองประเทศ⁵⁸

ลักษณะของการฝักใฝ่และการเป็นขั้วทางการเมืองนั้นมีความชัดเจนลดลงไปเนื่องจากสภาพการเมืองระหว่างประเทศมีลักษณะไม่คงที่ เช่น การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างจีนและสหรัฐอเมริกาที่เพิ่มมากขึ้นในทศวรรษที่ 70 การหลอมละลายของสงครามเย็น การล่มสลายของสหภาพโซเวียตและการสิ้นสุดของสงครามเย็นในตอนปลายทศวรรษที่ 80 เป็นต้น นอกจากนี้การแพร่ระบาดของอาวุธนิวเคลียร์ก็เป็นหนึ่งในเหตุผลที่สำคัญในการสร้างขั้วแห่งอำนาจใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นและทำให้ทั้งอินเดียและปากีสถานสามารถที่จะยืนหยัดเป็นขั้วอำนาจแห่งใหม่และคงความไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดได้ดีขึ้นในระยะต่อมา

4.8.2 อาวุธนิวเคลียร์และความหวังใจของมหาอำนาจและสงครามแบบจำกัด

ความพยายามของปากีสถานในการสร้างดุลแห่งอำนาจทางด้านอาวุธนิวเคลียร์เริ่มต้นขึ้นตั้งแต่กลางทศวรรษที่ 60 และได้มีการลงนามซื้อเตาปฏิกรณ์ปฏิกิริยาน้ำหนัก(นิวทีเรียมออกไซด์)(a heavy water reactor) จากแคนาดา และติดตั้งแล้วเสร็จในปีค.ศ. 1972 ในปีถัดมาปากีสถานประกาศตั้งโรงงานพลังงานไฟฟ้านิวเคลียร์ขนาด 500 เมกกะวัตต์ในตอนเหนือของประเทศ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ปากีสถานพยายามที่จะพัฒนาความสามารถด้านอาวุธนิวเคลียร์สืบเนื่องมาจากการที่อินเดียสามารถพัฒนาอาวุธและครอบครองอาวุธนิวเคลียร์ไปได้ก่อนหน้านี้และมีความได้เปรียบอย่างน้อยที่สุดก็ยืนยันได้ว่าปากีสถานจะไม่ทำสงครามครั้งใหญ่เต็มรูปแบบกับอินเดียเพื่อให้ได้ครอบครองแคชเมียร์⁵⁹

แรงจูงใจที่ทำให้ปากีสถานพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์โดยรวมกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องความมั่นคงของชาติ ความเสี่ยงที่อาจถูกโจมตีจากอินเดียด้วยอาวุธนิวเคลียร์ก่อน และประโยชน์ในการต่อรองทางการทูต อย่างไรก็ตามผลเสียที่เกิดขึ้นได้ก็คือ เป็นการยั่วยุให้อินเดียดำเนินการที่แข็งกร้าวต่อปากีสถาน และเร่งผลิตอาวุธนิวเคลียร์ให้มีปริมาณที่มากพอที่จะข่มขู่ปากีสถาน จนในท้ายที่สุด

⁵⁸Ali T. Sheikh, "The new political thinking : Gorbachev's policy toward Afganistan and Pakistan," *Asian Survey* 27(November 1988):1175-1178.

⁵⁹Zalmay Khalilzad, "Pakistan : The making of a nuclear power," *Asian Survey* 16(June 1976):591.

อาจทำสงครามเพื่อป้องกันตนเองโดยการโจมตีด้วยอาวุธนิวเคลียร์ต่อปากีสถานก่อนได้⁶⁰ ภายหลังจากอินเดียสามารถผลิตอาวุธนิวเคลียร์ได้สำเร็จและได้ทดสอบครั้งแรกภายใต้โครงการ “นิวเคลียร์เพื่อสันติภาพ” ในปีค.ศ. 1974 ทั้งโซเวียตและสหรัฐอเมริกาพยายามกดดันให้อินเดียลงนามในสนธิสัญญาไม่แพร่กระจายอาวุธนิวเคลียร์ ซึ่งอินเดียปฏิเสธอย่างเต็มที่ ดังนั้นในปีค.ศ. 1979 หลังจากมีรายงานที่แน่นอนว่าปากีสถานกำลังพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์อยู่ อินเดียจึงมิได้ต่อต้านแต่ยอมรับเมื่อนายพลเซียฮูล ฮักออกมาแถลงการณ์ว่าการพัฒนาอาวุธดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ในทางสันติ⁶¹

สหรัฐอเมริกาในสมัยรัฐบาลคาร์เตอร์ได้ยกเลิกความช่วยเหลือกับปากีสถาน ในปีค.ศ. 1979 เนื่องจากนโยบายพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ของปากีสถานอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามสหรัฐอเมริกาก็กลับมาให้ความช่วยเหลือด้านอาวุธอีกครั้งแก่ปากีสถานในช่วงเดือนพฤษภาคม ในปีเดียวกันเมื่อโซเวียตทำการบุกรุกอัฟกานิสถาน ยิ่งทำให้ปากีสถานเห็นว่าการไม่พัฒนาอาวุธนิวเคลียร์เพื่อสร้างความมั่นคงให้กับประเทศตนนั้นเป็นการกระทำที่ไม่สอดคล้องต่อแรงกดดันทั้งภายในประเทศและนอกประเทศ⁶²

ในช่วงต้นทศวรรษที่ 80 ถือว่าเป็นช่วงการแข่งขันด้านอาวุธที่อันตรายอย่างไม่ธรรมดา(unusual arms race) เนื่องจาก

- 1) สงครามเย็นระหว่างสหรัฐอเมริกา-โซเวียตมีบริเวณการแข่งขันสูงอยู่ในเอเชีย ได้ส่งผลให้มีการให้ความช่วยเหลือทางด้านความมั่นคงเพิ่มมากขึ้นทั้งอินเดียและปากีสถาน
- 2) ในปีค.ศ. 1979-1980 ร้อยละ 82 ของอาวุธที่นำเข้าของอินเดียมาจากโซเวียต และอินเดียเป็นประเทศที่ไม่ใช่คอมมิวนิสต์อันดับที่ 4(รองจากลิเบีย ซีเรีย และอิรัก)ที่รับความช่วยเหลือทางด้านอาวุธจากโซเวียต และตั้งแต่ปีค.ศ. 1981-1986 ปากีสถานเป็นประเทศอันดับ 4 ของโลก(รองจากอิสราเอล อียิปต์ และตุรกี)ที่รับความช่วยเหลือด้านความมั่นคงจากอเมริกาเป็นจำนวนเงินสูงถึง 3.2 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ

⁶⁰Richard K. Betts, "Incentives for nuclear weapons : India, Pakistan and Iran," *Asian Survey* 19(November 1979):1062-1063.

⁶¹Surjit Mansingh, *India's search for power*(Sage publication : London, 1984),p.60.

⁶²Ashok Kapur, "Nuclearizing Pakistan : some hypothesis," *Asian Survey* 20(May 1980):65.

- 3) อาวุธที่ทั้งสองประเทศได้รับมีประสิทธิภาพสูงกว่าเดิมและทั้งคู่ยังเริ่มสะสมอาวุธนิวเคลียร์
- 4) ผลประโยชน์ทางยุทธศาสตร์ของมหาอำนาจเชื่อมโยงต่อความเป็นศัตรูและการแข่งขันสะสมอาวุธในเอเชียได้เห็นได้เด่นชัดมากขึ้นกว่าที่เคยเป็นมา⁶³

ปัญหาการจลาจลในแคชเมียร์ปีค.ศ. 1990 ทำให้นานาประเทศต่างวิตกกังวลว่าอาจจะเป็นชนวนให้ทั้งสองประเทศทกสงครามนิวเคลียร์ต่อกันได้ แม้ทั้งสองประเทศจะปฏิเสธการใช้อาวุธนิวเคลียร์ แต่จากการเปิดเผยของเจ้าหน้าที่ระดับสูงของอินเดียปรากฏว่าอินเดียเองก็เชื่อว่าเป็นไปได้ที่ปากีสถานจะโจมตีอินเดียด้วยอาวุธนิวเคลียร์ อินเดียจึงได้มีการจัดตั้งชุดปฏิบัติการเฉพาะกิจเพื่อเตรียมการตอบโต้การโจมตีดังกล่าวเอาไว้ด้วย⁶⁴

จากการวิจัยในเรื่องความเป็นไปได้และปัจจัยในการใช้อาวุธนิวเคลียร์ของอินเดียและปากีสถาน โดยสถาบันสันติศึกษาระหว่างประเทศเดอะ โจน บี. ครอก (The Joan B. Kroc Institute for International Peace Study) แห่งมหาวิทยาลัยนอตร เดม(Notre Dame) และที่ประชุมโกเชินในเรื่องอิสรภาพ ครั้งที่ 4 ณ รัฐอินเดียน่า สหรัฐอเมริกา (The 4th Freedom Forum of Goshen, Idiana) ที่ได้ทำการสัมภาษณ์แบบตัวต่อตัวกับประชากรในเมืองนิวเดลี บอมเบย์ กัลกัตตา มาดราส บังกอลอร์ ลัคเนา และไฮเดอราบัดของอินเดีย และเมืองอิสลามาบัด รัวัลปินดี ลาสฮอร์ เฟร์ซาลาบัต เปชวาร์ เกวิตตา คาราจีและลัคเนาของปากีสถาน จำนวน 972 คน และ 898 คนตามลำดับ ในปี ค.ศ. 1994 พบว่าปัญหาแคชเมียร์เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ได้คะแนนสูงในอันดับต้นต่อการตัดสินใจใช้อาวุธนิวเคลียร์ในความคิดเห็นของประชาชนทั้งสองประเทศ นอกจากนั้นชาวอินเดียมีความเชื่อว่ารัฐบาลไม่มีทางที่จะใช้อาวุธนิวเคลียร์มากกว่าชาวปากีสถาน รายละเอียดปรากฏดังตาราง 5.1 และ ตาราง 5.2 ข้างล่างนี้⁶⁵

⁶³Robert G. Wirsing, "The arms race in South Asia : implications for the United States," *Asian Survey* 25(March 1985):265-267.

⁶⁴David Cortright and Amitabh Mattoo, "Elite public opinion and nuclear weapons policy in India," *Asian Survey* 31(June 1991):545.

⁶⁵Samina Ahmed, David Cortright and Amitabh Mattoo, "Public opinion and nuclear options for South Asia," *Asian Survey* 38 (August 1998):728-739.

ตาราง 4.1 ความคิดเห็นของชาวอินเดียต่อโอกาสที่เหมาะสมในการใช้อาหารนิวเคลียร์

ตัวแปร	รวม	สนับสนุน นโยบาย ของรัฐบาล	สนับสนุน นิวเคลียร์	ต่อต้าน นิวเคลียร์
	972 คน	563 คน	326 คน	83 คน
ถ้าปาเกีสถานกำลังจะเข้าครอบครองแคชเมียร์	33	30	45	11
ถ้าจีนกำลังจะครอบงำอินเดียโดยใช้กำลังทหาร	23	24	26	6
ถ้ากองกำลังผสมของสหรัฐอเมริกาจะเข้าแทรก แซงอินเดียโดยใช้กำลังทหาร	27	25	30	21
โดยอุบัติเหตุ	4	4	5	2
ไม่มีทางที่จะใช้อาหารนิวเคลียร์	44	46	33	74

ตาราง 4.2 ความคิดเห็นของชาวปาเกีสถานต่อโอกาสที่เหมาะสมในการใช้อาหารนิวเคลียร์

ตัวแปร	รวม	สนับสนุน นโยบาย ของรัฐบาล	สนับสนุน นิวเคลียร์	ต่อต้าน นิวเคลียร์
	898 คน	554 คน	290 คน	54 คน
ถ้าอินเดียกำลังจะโจมตีปาเกีสถานข้ามเส้น พรมแดนระหว่างประเทศ	98	99	98	89
ถ้าอินเดียจะแทรกแซงทางทหารข้ามเส้นควบ คุมในแคชเมียร์	77	77	81	56
ถ้ารัฐอิสลามสำคัญคุกคามข่มขู่	0	0	0	0
ถ้ากองกำลังผสมของสหรัฐอเมริกาถูกแทรก แซงทางทหารจากอินเดีย	0	0	0	0
โดยอุบัติเหตุ	1	1	2	2
ไม่มีทางที่จะใช้อาหารนิวเคลียร์	1	1	0	4

แคชเมียร์ยังคงเป็นปัญหาที่สร้างความวิตกกังวลเกี่ยวกับการใช้อาหารนิวเคลียร์ให้กับประชาคมโลกมาโดยตลอดนับแต่ทศวรรษที่ 80 ที่ทั้งอินเดียและปาเกีสถานได้พัฒนาโครงการอาหารนิวเคลียร์ขึ้นมา และอีกครั้งเมื่ออินเดียทำการทดสอบอาหารนิวเคลียร์ของตนเมื่อต้นเดือนพฤษภาคม ค.ศ.1998 ปาเกีสถานได้โต้ตอบด้วยการทดสอบอาหารนิวเคลียร์ของตนบ้างในคอนปลาช

เดือนนั่นเองเป็นจำนวน 6 ลูกเท่ากับกับอินเดีย แม้ปากีสถานรู้ว่าการตอบโต้ดังกล่าวจะไม่เกิดผลดีต่อความมั่นคงของประเทศตน แต่จากแรงกดดันภายในประเทศและการประเมินที่พบว่าอินเดียอาจใช้ฐานะทางอาวุธนิวเคลียร์ในการขยายอิทธิพลลูก้าเส้นการควบคุมในแคชเมียร์ได้ ปากีสถานก็ไม่มีทางเลือกนอกจากทำการทดสอบตอบโต้เพื่อสร้างสมดุลทางยุทธศาสตร์ในเอเชียได้⁶⁶

ท่าทีของประชาคมโลกที่แสดงออกมาหลังจากการทดสอบอาวุธนิวเคลียร์ของทั้งสองประเทศในครั้งนี้ประกอบไปด้วย รัฐบาลญี่ปุ่นระงับเงินกู้และความช่วยเหลือแบบให้เปล่ากับทั้งคู่ สมาชิกของกลุ่มจี-8 ได้แก่สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส อังกฤษและรัสเซียประกาศคว่ำบาตร นอกจากนั้นวันที่ 12 มิถุนายน ค.ศ.1998 ที่ประชุมกลุ่มจี-8 ได้ตกลงกันที่จะระงับการให้เงินกู้จากสถาบันการเงินระหว่างประเทศรวมทั้งธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศ(International Monetary Fund-IMF) และสหรัฐอเมริกายังได้แข่งขันทั้งสองประเทศอีกครั้งนอกเหนือการแข่งขันโดยเพรสเลอร์ อะเมนเมนต์ (Pressler Amendment) ในปีค.ศ.1990 ต่อปากีสถาน และใช้การแข่งขันเป็นการกดดันให้ทั้งสองประเทศหันมาเจรจาแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งกรณีแคชเมียร์ในระดับทวิภาคีระหว่างกัน⁶⁷

คณะมนตรีความมั่นคงสหประชาชาติได้ลงมติที่ 1172 ในวันที่ 6 มิถุนายน ค.ศ. 1998 ประณามการทดลองอาวุธนิวเคลียร์ได้ดินและเรียกร้องให้อินเดียและปากีสถานลงนามในสนธิสัญญาไม่แพร่กระจายอาวุธนิวเคลียร์ (Nuclear Non-Proliferation Treaty-NNPT) และสนธิสัญญาห้ามทดลองอาวุธนิวเคลียร์โดยสมบูรณ์ (Comprehensive Test Ban Treaty-CTBT) นอกจากนี้ยังกระตุ้นให้ทั้งสองฝ่ายได้มีการเจรจาทวิภาคีเพื่อแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งระหว่างกันรวมทั้งเรื่องแคชเมียร์ด้วย⁶⁸ และในวันที่ 10 มิถุนายน ค.ศ.1998 นายโคฟี อันนัน เลขาธิการสหประชาชาติได้ประกาศว่าจะส่งผู้แทนพิเศษไปยังอินเดียและปากีสถานเพื่อแก้ไขความขัดแย้งในเรื่องต่าง ๆ ให้

⁶⁶Hasan-Askari Rizvi, "Pakistan in 1998 : the policy under pressure," *Asian Survey* 39(January/February 1999):183.

⁶⁷Clifford E. Singer, Jyotica Saksena and Milind Thaka, "Feasible deals with India and Pakistan of nuclear test: the Glenn sanction and U.S. negotiation," *Asian Survey* 38 (August 1998): 1170

⁶⁸"Comprehensive test ban treaty site : coalition to reduce nuclear dangers," Available from <http://www.clw.org/pub/clw/coalition/unsc0606.htm>

ยุติโดยการเจรจา⁶⁹

เหตุการณ์การปะทะกันของกองกำลังอินเดียและปากีสถานในแคชเมียร์ ปีค.ศ. 1999 เมื่อปากีสถานได้บุกกรุกล้ำเส้นการควบคุมเข้ามาในแคชเมียร์ของอินเดีย การปะทะกันดำเนินไปแต่มิได้ลุกลามจนกลายเป็นการสงครามเต็มรูปแบบระหว่างกัน ทั้งนี้เพราะทั้งสองประเทศต่างกลัวความสูญเสียอันอาจประเมินค่ามิได้หากมีการใช้อาวุธนิวเคลียร์โจมตีกัน และยังสูญเสียผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและมูลค่าความช่วยเหลือจากนานาประเทศจำนวนมหาศาลอีกด้วย และจีนเองก็หันมาให้ความสำคัญและมีบทบาทมากกว่าเดิมในการถ่วงดุลความขัดแย้งภายหลังเหตุการณ์การทดลองนิวเคลียร์และการปะทะกำลังระหว่างอินเดีย-ปากีสถานอีกครั้งในปีค.ศ. 1999 โดยได้เห็นชอบร่วมกันกับอินเดียที่จะจัดการเจรจาด้วยความมั่นคงระหว่างกันขึ้นเพื่อลดความหวาดระแวงที่มีต่อจีนลง⁷⁰

นายสตีเฟ่น โคเฮน ผู้เชี่ยวชาญการเมืองในเอเชียใต้ แห่งสถาบันบรูคกิงส์ ในสหรัฐอเมริกา (Brookings Institute, USA) ได้กล่าวว่า "ความขัดแย้งของอินเดีย-ปากีสถานในระยะหลังถือว่าเป็นตัวอย่างที่ดีของสงครามแบบจำกัดของรัฐที่ครอบครองอาวุธนิวเคลียร์ทั้ง 2 รัฐ ...มันเป็นสงครามที่หลีกเลี่ยงการใช้อาวุธนิวเคลียร์ไปเป็นวิธีการอื่น ๆ เช่น โดยการทูต การโฆษณาชวนเชื่อ การก่อการร้าย และการใช้อำนาจทางการทหารอย่างจำกัด"⁷¹

4.8.3 การแก้ไขปัญหาระดับทวิภาคี

หลักการการแก้ไขปัญหาคัชเมียร์ในข้อตกลงสิมลา ภายหลังการทำสงครามระหว่างอินเดีย-ปากีสถานครั้งสุดท้าย ได้กำหนดกรอบไว้ให้เป็นการแก้ไขในระดับทวิภาคีระหว่างอินเดีย-ปากีสถานเท่านั้น ได้รับการยึดถือจากอินเดียอย่างเคร่งครัดมาโดยตลอดนับแต่การลงนามในปี ค.ศ. 1972 ในขณะที่ปากีสถานได้ยึดถือหลักการดังกล่าวเพียงในทศวรรษแรกหลังจากการลงนามเท่านั้น ความพยายามที่จะทำให้ปัญหาคัชเมียร์กลับไปเป็นปัญหาในระดับระหว่างประเทศ ดังเช่นในอดีต เริ่มเห็นได้ชัดเจนในทศวรรษที่ 80

⁶⁹กนกพรธณ อยู่ชา, "อินเดีย," ในเอเชียรายปี 1999/2542 วัชรินทร์ ยงศิริ, พรพิมล ตรีโชติและชปา จิตต์ประทุม, บรรณาธิการ(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2542),หน้า 263.

⁷⁰"Even more dangerous in Kashmir," *The Economist* 351(19-25 June,1999):27.

⁷¹"Limited war," *Far Eastern Economic Review* 162 (August 6, 1999) :22.

ในวันที่ 24 กันยายน ค.ศ.1982 ประธานาธิบดีเซีย อุล ฮักของปากีสถานได้พยายามใช้เวทีสมัชชาสหประชาชาติเปิดประเด็นปัญหาแคชเมียร์และทำให้ทั้งอินเดียและปากีสถานทำสงครามวาทกัณอย่างรุนแรง โดยก่อนหน้านั้น ปากีสถานได้พยายามใช้เวทีการประชุมระหว่างประเทศอื่น ๆ ด้วยเช่นกันเช่นเวทีการประชุมสุดยอดผู้นำชาติอิสลาม 37 ชาติครั้งที่ 3 ในวันที่ 26 มกราคม ค.ศ. 1982 ปากีสถานได้กล่าวในที่ประชุมดังกล่าวว่าปัญหาแคชเมียร์เป็นปัญหาสำคัญในการพัฒนาความสัมพันธ์กับอินเดีย เรียกร้องให้รัฐบาลอินเดียปฏิบัติอย่างเป็นทางการต่อชนกลุ่มน้อยชาวมุสลิม กลางเดือนถัดมานายอักษา ฮิลาลี (Agha Hilaly) นักการทูตตัวแทนของปากีสถานในคณะกรรมการว่าด้วยสิทธิมนุษยชนสหประชาชาติ (UN Human Rights Commission) ได้กล่าวถึงปัญหาแคชเมียร์เช่นกัน ปากีสถานได้พยายามเบี่ยงเบนความสนใจของประชาคมโลกจากข้อตกลงสิมลาไปเป็นการเน้นที่มติสหประชาชาติในการจัดการปัญหาแคชเมียร์ ซึ่งนางอินธิราคานธีได้กล่าวกับนายพลเซีย อุล ฮักในวันที่ 1 พฤศจิกายน ค.ศ.1982ว่า การหยิบยกประเด็นปัญหาแคชเมียร์ขึ้นพูดในเวทีระหว่างประเทศเป็นเรื่องที่ไม่ก่อประโยชน์อันใดเลย⁷²

ความพยายามของปากีสถานยิ่งดูไร้ค่ามากยิ่งขึ้นเมื่อพันธมิตรที่ยาวนานอย่างสหรัฐอเมริกาได้มีท่าทีลังเลในคำกล่าวของนายเทเรซิด้า เชฟเฟอร์ (Teresita Schaffer) รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศในการประชุมอนุกรรมการว่าด้วยกิจการในเอเชีย-แปซิฟิกของสหรัฐอเมริกา ในเดือนมีนาคม ค.ศ.1991 ว่ามติของสหประชาชาติที่ต้องการให้จัดการลงประชามติในแคชเมียร์ที่เคยได้รับการสนับสนุนอย่างแข็งขันจากสหรัฐอเมริกาในอดีตนั้น ต่อแต่นี้จะไม่แน่นอนเช่นนั้นเสมอไป ปัจจุบันสหรัฐอเมริกาเห็นด้วยกับการเจรจาต่อรองในระดับทวิภาคีของทั้งสองประเทศ ภายใต้กรอบข้อตกลงสิมลา ค.ศ.1972 การเปลี่ยนแปลงท่าทีของสหรัฐอเมริกาในครั้งนี้ทำให้ปากีสถานไม่ค่อยกล้าที่จะหยิบยกประเด็นปัญหาแคชเมียร์ในเวทีสหประชาชาติอีก⁷³

ดังนั้นปากีสถานจึงพยายามปรับตัวเพื่อที่จะรักษาบทบาทและสถานะของตนในปัญหาแคชเมียร์เอาไว้โดยดำเนินนโยบายต่างประเทศดังต่อไปนี้

- 1) หลีกเลี่ยงการเป็นปฏิปักษ์กับอินเดีย
- 2) รักษาผลประโยชน์ระดับทวิภาคีกับรัฐเอเชียได้

⁷²Jyotirmoy Banerjee, "Hot and cold diplomacy in Indo-Pakistani relations," *Asian Survey* 23(March 1983):282.

⁷³Nalini Kant Jha, "Reviving U.S.A.- India friendship in a changing international order," *Asian Survey* 34(December 1994):1036-1037.

- 3) แสดงบทบาทในองค์กรส่วนภูมิภาคเช่นในกลุ่มสมาคมความร่วมมือภูมิภาคเอเชียใต้ให้มากขึ้น
- 4) แสดงความเข้มแข็งในความสัมพันธ์กับโลกมุสลิมเช่นองค์กรของประเทศมุสลิม(Organization of Islamic Countries)และความร่วมมือส่วนภูมิภาคเพื่อการพัฒนา(Regional Cooperation for Development)
- 5) ดำเนินความสัมพันธ์กับจีนเพื่อสร้างดุลอำนาจจากภายนอก
- 6) ดำเนินนโยบายอิสระ และมีบทบาทในกลุ่มไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดมากขึ้น⁷⁴

ในทศวรรษที่ 90 แนวทางการเรียกร้องของปากีสถานเน้นการเรียกร้องเรื่องการละเมิดสิทธิมนุษยชนในแคชเมียร์ของอินเดียเป็นประเด็นหลักในเวทีระหว่างประเทศและสหประชาชาติซึ่งถือว่าเป็นประเด็นที่สหรัฐอเมริกาให้ความสนใจ ภายหลังจากจลาจลในแคชเมียร์ปี ค.ศ.1990 ทำให้อินเดียส่งกองกำลังทหารรักษาความมั่นคงของตนเข้าไปควบคุมสถานการณ์อยู่ในแคชเมียร์จนกระทั่ง ปีค.ศ.1993 ที่กองกำลังดังกล่าวเข้าทำการ โอบล้อมกองกำลังทหารแคชเมียร์ที่เข้าไปหลบซ่อนอยู่ในมัสยิดของชาวมุสลิมในศรีนาการ์ องค์กรนิรโทษกรรมสากล และกลุ่มสังเกตการละเมิดสิทธิมนุษยชน(Human Right Watch)ได้รายงานว่าเกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนขึ้นจริง พลเรือนผู้บริสุทธิ์ได้รับการคุกคามสิทธิอย่างหนักทั้งในแคชเมียร์และปัญจาบ สหรัฐอเมริกาจึงพยายามกดดันอินเดียแต่ไม่เป็นผล สหรัฐอเมริกาจึงเพิ่มความช่วยเหลือให้กับหน่วยสืบราชการลับปากีสถานทั้งการเงินและอาวุธอีกครั้ง ในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1995 เมื่อสภาองเกรสได้ผ่านบราวน์อะเมนเมนต์(Brown Amendment) อนุมัติให้สหรัฐอเมริกาให้ความช่วยเหลือด้านอาวุธกับปากีสถานครั้งใหม่ โดยในต้นปี ค.ศ.1996 ประธานาธิบดีบิล คลินตันได้ลงนามในข้อตกลงจัดส่งเรือบรรทุกกล้าเสียงอาวุธสงครามและอุปกรณ์เสริมมีมูลค่าสูงถึง 368 ล้านดอลลาร์⁷⁵

นอกจากนั้น ในเดือนกันยายน ปีค.ศ.1994 ที่ประชุมกลุ่มประเทศมุสลิมได้มีมติประณามอินเดียในการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างรุนแรงในแคชเมียร์อย่างต่อเนื่องและทำการจัดตั้งหน่วยประสานงานในปัญหาแคชเมียร์ขึ้นในสหประชาชาติอีกด้วย อินเดียจึงมีท่าทีผ่อนปรนและพยายามลดความตึงเครียดในแคชเมียร์ส่วนที่ตนเองครอบครองอยู่ โดยเริ่มทำการปล่อยนักโทษทางการเมืองคนสำคัญได้แก่นายยาซิน มาลิก (Yasin Malik) หัวหน้ากลุ่มแนวร่วมปลดปล่อยแคชเมียร์

⁷⁴Iftikhar H. Malik, "Pakistan's national security and regional issues : politics of mutualities with muslim world," *Asian Survey* 34(December 1994):1977-1080.

⁷⁵Romesh Thakur, "India and The United Nations : A triumph of hope over experience?," *Asian Survey* 36(June 1996):584-589.

ออกจากคุกภายหลังถูกจำคุก 4 ปีเต็มจากเหตุการณ์จลาจลในปีค.ศ.1990 และทยอยปล่อยนักโทษทางการเมืองอื่นๆเช่นหัวหน้ากลุ่มออล-ปาร์ตี้ ฟรีดอม คอนเฟอร์เรนซ์ (All-Party Freedom Conference) และพรรคพีเพิล'ส ลีค (People's League) เป็นต้น” รวมทั้งในปีค.ศ. 1995 อินเดียเตรียมจัดการเลือกตั้งขึ้นอำนาจการปกครองให้ประชาชนแคชเมียร์แต่เป็นไปตามเงื่อนไขตามข้อตกลงของนางอินธรา คานธีกับนายซิค อับดุลลาห์ในปีค.ศ. 1975 แม้ว่านายฟารุค อับดุลลาห์ผู้นำแคชเมียร์ในทศวรรษที่ 80 ก่อนการเข้าใช้กำลังทหารของอินเดียควบคุมสถานการณ์เหตุจลาจลในปีค.ศ.1990ไม่เห็นด้วยเพราะเงื่อนไขดังกล่าวยังไม่ได้ให้อำนาจในการปกครองตนเองอย่างเพียงพอแก่ชาวแคชเมียร์ ก็ตาม”

การเรียกร้องของปากีสถานในขณะมนตรีความมั่นคงฯที่จะให้มีการหารือกันในประเด็นปัญหาแคชเมียร์ได้รับการปฏิเสธอีกครั้งในเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1997 และมีความเป็นไปได้น้อยมากที่ปากีสถานจะประสบความสำเร็จในการนำเรื่องแคชเมียร์ให้เป็นเรื่องระหว่างประเทศในเมื่อพันธมิตรที่ใกล้ชิดอย่างจีน ยังมีการแสดงว่าไม่ต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงสถานะของแคชเมียร์เพราะเกรงว่าหากปล่อยมุสลิมแบ่งแยกดินแดนแคชเมียร์มีอำนาจมากขึ้นมา ย่อมส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของจีน โดยเฉพาะเขตมณฑลซินเจียงพื้นที่ซึ่งมีกองกำลังทหารอิสลามอยู่มากที่สุด⁷⁶

ล่าสุดในการเยือนอนุทวีปของประธานาธิบดีบิล คลินตัน ปลายเดือนมีนาคม ค.ศ. 2000 ได้ตอกย้ำท่าทีเดิมของสหรัฐอเมริกาต่อแนวทางการแก้ไขปัญหาระหว่างอินเดีย-ปากีสถาน กรณีแคชเมียร์ในแถลงการณ์ที่กรุงอิสราบายด์ว่า“เรา(อเมริกา)ไม่สามารถและจะไม่ใกล้เคียงหรือแก้ไขปัญหาในแคชเมียร์ มีเพียงคุณ(ปากีสถาน)และอินเดียเท่านั้นที่จะสามารถทำได้โดยผ่านการเจรจา”⁷⁷

⁷⁶Walter W. Anderson, "India in 1994 : economics to the fore," *Asian Survey* 35(February 1995): 129-130.

⁷⁷Walter W. Anderson, "India in 1995," *Asian Survey* 36(February 1996):175.

⁷⁸ก้องเพชร ดินกุล, “ปากีสถาน ,” ในเอเชียรายปี 1997/2540 , วัชรินทร์ ยงศิริ , พรพิมล ศรีโชติและชปา จิตต์ประทุม , บรรณาธิการ(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2540),หน้า 269.

⁷⁹“Clinton calls for democracy,” *The Bangkok Post*, 26 March 2000,p.5.